

BRAČNO IMOVINSKO PRAVO PREMA KRČKOM STATUTU NA LATINSKOM JEZIKU

Lujo Margetić

I. O IZVORIMA

Sačuvani izvori za poznavanje pravnog uređenja grada i otoka Krka, koji imaju karakter statuta, jesu ovi:

1. Statut otoka Krka iz 1388. godine, sastavljen po nalogu krčkih knezova, a sačuvan u glagolskom kodeksu iz Vrbnika, u prijepisu iz 16. stoljeća¹
2. Statut Krka na latinskom jeziku. Nije baš jasno otkada je ovaj statut. Većina ga stavlja u 16. stoljeće, ali po nekima bi on bio redigiran još u 13. stoljeću.²
3. »Ordinationes et Reformationes Civitatis et Insulae Veglae, facti... per... D. Antonium Vinciguerra... Veglae Juridicentem« iz 1489. godine.³

O bračnom imovinskom pravu nema u izvorima pod 1. i 3. nikakvih spomena vrijednih vijesti. Krčki statut na latinskom jeziku pruža, naprotiv, dragocjene podatke u tom smislu, pa rezultati izučavanja tog statuta mogu biti interesantni, ne samo za pravnu povijest Krka već i za pravnu povijest čitavoga Hrvatskog primorja s Istrom, premda neke njegove karakteristike općenito pobuđuju izvjesne sumnje.⁴

II. OSNOVNE ODREDBE KRČKOG STATUTA U POGLEDU BRAČNOGA IMOVINSKOG PRAVA

1. Imovina s kojom djevojka ulazi u brak

Prilikom udaje kćeri otac joj je dužan dati miraz u pokretninama ili u nepokretnoj imovini, čime je istodobno isplaćena u pogledu svog dijela očeve ostavštine.⁵ O mirazu treba učiniti javnu ispravu.

Ako analiziramo ove postavke Krčkog statuta, vidimo da su u njima inkludirani ovi principi:

- a) Djevojka dobiva prilikom udaje određenu imovinu. Time se Krčki statut odvaja od odredaba nekih drugih pravnih režima, po kojima djevojka prilikom udaje praktički ne dobiva od oca ništa, već joj se samo priznaje njeno nasljedno pravo na očevinu.⁶
- b) Djevojka dobiva miraz u pokretninama ili nekretninama. Time se Krčki statut odvaja od onih pravnih područja u kojima se miraz davao samo u pokretninama.⁷
- c) Obavezan na davanje miraza je samo otac, dok su u mnogim drugim pravnim sistemima na to obavezni još i majka, brat, djed i slično.
- d) Djevojka je mirazom podmirena u očevini. Naprotiv, u mnogim drugim pravnim režimima kći udata s mirazom zadržava nasljedno pravo na očevu imovinu, s time da je prilikom utvrđivanja njenog dijela nasljedstva dužna miraz konferirati.⁸

2. Imovina bračnih drugova u braku

U braku vlada načelo odvojenosti imovine bračnih drugova, s time da ono što je muž sam stekao ili stekao zajedno sa ženom pripada mužu.⁹

Dakako, od principa da sve što žena stječe pripada mužu postoje i izuzeci. Prije svega, supruzi su mogli prilikom sklapanja braka sklopiti i drukčiji ugovor, na primjer da se žena smatra sustjecateljicom.¹⁰ Nadalje, nekretnine koje je žena stekla nasljedstvom, stekla je za sebe, a ne za svog muža.¹¹

Ovdje treba još napomenuti da muž, ili netko treći, može darovati zaručnicu takozvanim uzmirazjem (*contrados, donatio propter nuptias*). Ta imovina pripada ženi na isti način kao i miraz.¹²

Imovinom žene u braku upravlja muž.¹³ Žena može svoju imovinu preuzeti samo u nekim iznimnim slučajevima, na primjer kad muž pada u očito siromaštvo.¹⁴

Upravo zato što muž upravlja ženinom imovinom, njegova dobra zakonski su obavezna za miraz i uzmirazje. Ženino potraživanje ima prednost pred potraživanjima ostalih vjerovnika.¹⁵ Formulacije statuta su jasne, i ne bi smjelo biti sumnje da je žena privilegirana pred svim vjerovnicima, čak i onda ako su ta potraživanja nastala prije sklapanja braka.

Krčki statut ovdje slijedi uglavnom rimsko pravo i odvaja se od venecijanskog prava i od prava mnogih drugih srednjovjekovnih komunaa.¹⁶ Krčki statut odvaja se od rimskog prava utoliko što odobrava pri-

vilegiranu zakonsku hipoteku nad dobrima muža čak i za uzmirazje. Rimsko pravo je za uzmirazje priznavalo generalnu neprivilegiranu hipoteku.

3. Imovina bračnih drugova kad brak prestane smrću muža ili žene

Nakon smrti muža žena može da nastavi živjeti u kući umrlog muža.¹⁷ Drugim riječima, ona ima pravo doživotnog uživanja njegove imovine, koja inače prelazi na oporučne ili zakonske nasljednike.

Muž ju je oporukom mogao označiti kao »donna et domina«. U tom slučaju njeno je pravo bilo nešto jače: ne samo da se mogla hraniti na teret imovine umrlog muža već je čak mogla, ako je to nužno, vršiti i najneophodnija otuđivanja.¹⁸

Ako se žena preuda ili živi nečasno, gubi pravo na doživotno uživanje imovine umrlog muža, ali joj nasljednici moraju izručiti miraz i polovicu uzmirazja.¹⁹

Ako žena umre prije muža, njen miraz i polovica uzmirazja idu njenom oporučnom nasljedniku, a druga polovica uzmirazja ostaje pridržana za djecu, ili ako djece nema, vraća se u muževljevu imovinu.

Ovi propisi zaslužuju pažnju. Bez obzira na to da li brak prestaje smrću muža ili žene, po Krčkom statutu ženi pripada u cijelosti njen miraz i polovica uzmirazja, dok je druga polovica pridržana za muža, odnosno za njegove nasljednike. Po Teodozijevoj pravu, u slučaju smrti muža miraz i uzmirazje pripadaju ženi,²⁰ a u slučaju smrti žene miraz pripada mužu, a uzmirazje djeci, s time da muž ima pravo na uživanje.²¹ Po Justinijanovom pravu, u konačnom njegovom obliku, u slučaju smrti muža uz miraz ženi pripada u vlasništvo i alikvotni dio uzmirazja i uživanje na preostali dio uzmirazja, koji inače prelazi u vlasništvo djece. U slučaju smrti žene, miraz pripada djeci, muž dobiva na njega pravo uživanja, a za uzmirazje ostaju dotadašnji propisi, dakle jednako Teodozijevoj pravu, što drugim riječima znači da u slučaju ženine smrti, po Justinijanovu pravu, i miraz i uzmirazje pripadaju djeci, s time da muž ima pravo doživotnog uživanja.²² Krčki propisi ne nalikuju ni bizantinskom pravu. Naime, po Eklogi, miraz i uzmirazje činili su jednu cjelinu i imali zajedničku sudbinu, a po propisima Leona Mudrog, u slučaju muževljeve smrti vrijedile su odredbe identične Justinijanovom zakonodavstvu, dok je u slučaju ženine smrti muž dobivao alikvotni dio miraza i uzmirazja u vlasništvo, a na ostali dio miraza i uzmirazja, koji je pripao ženi, muž je imao pravo uživanja.²³

Po venecijanskom pravu, žena je po smrti muža smjela živjeti na teret njegove ostavštine jednu godinu i jedan dan,²⁴ što je kasnije smanjeno na dva mjeseca,²⁵ a ako je učinila zavjet udovištva u roku od godinu dana po smrti muža, mogla je doživotno ostati u muževljevoj kući.²⁶ Miraz i darovanja su svakako ostajali vlasništvo žene,²⁷ s time da je ona povrh toga pri izlasku iz muževljeve kuće dobivala »per

crosnam et pelliciam vidualet» iz ostavštine muža 10% vrijednosti mira-
za, ali ne više od 25 libara.²⁸

Budući da ni u domaćem pravu ne nalazimo odredbi sličnih pro-
pisima Krčkog statuta, moramo zaključiti da se radi o originalnom
rješenju ovog vrlo važnog pitanja.

III. BRAČNO IMOVINSKO PRAVO NA KRKU UKINUTO KRČKIM STATUTOM (»STARO PRAVO«)

Od neprocjenjive je vrijednosti sa stanovišta pravne historije to
što je Krčki statut, donoseći odredbe kojima je regulirao na novi način
razna pravna područja, zadržao u tekstu i stare propise. Ovakva tehni-
ka izmjene propisa sačuvala nam je, osobito u bračnom imovinskom
pravu, prethodni pravni režim. Ovo je osobito zanimljivo i značajno
zbog toga što se ne radi o mijenjanju pojedinih propisa bez zahvata u
suštinu bračnih imovinskih instituta, već je novi pravni režim tako
različit od prethodnog, da je moguće utvrditi da se radi o dva različita
pravna svijeta.

Stariji pravni režim bit će sada prikazan na isti način s obzirom
na raspored građe kao što je bilo učinjeno s novim, kako bi razlike me-
đu njima što više došle do izražaja.

1. Imovina s kojom djevojka ulazi u brak

Ovdje su razlike najmanje. Djevojku prilikom udaje treba opre-
miti mirazom i po starom i po novom pravu. Razlika je samo u tome
što je po starom pravu dužnost opremanja mirazom teretila oca i maj-
ku, a ne samo oca.²⁹

Međutim, premda je ta razlika naoko neznatna, za nju ipak ima
dubljih razloga.

2. Imovina bračnih drugova u braku

Staro krčko pravo razlikovalo je slučaj kad oba supružnika prvi put
stupaju u brak od slučaja kad je jedan od njih već bio u braku.

Ako oba bračna kandidata stupaju prvi put u brak, po sili statuta
sva je njihova imovina zajednička. Statut, naime, propisuje za ovakav
slučaj: »... quidquid inter ipsos erit... omnia esse comunia censean-
tur, viventibus ipsis, et si haeredes habuerint vel supervixerint, habeant
partem ex ipsis, tam primo habitis quam post mortem acquisitis...«³⁰

Ova će formulacija biti jasnija ako se razmotri slučaj sklapanja
braka između osoba od kojih je bar jedna već bila u braku i još neke
odredbe starog prava u Krčkom statutu koje se odnose na imovinu kuć-
ne zajednice.

Ako je jedan od supružnika već bio u braku, imovina koju unose u brak bračni drugovi ne smatra se zajedničkom, osim ako postoji drukčiji bračni ugovor.³¹ Dapače, ako bi i postojao bračni ugovor kojim supružnici unose svoju dosadašnju imovinu u brak, ali u njemu neka imovina ne bi bila navedena, ta se imovina ne smatra zajedničkom, već njom svaki supružnik slobodno oporučno raspolaže, ako nema djece.³² Dobra stečena radom u braku smatraju se zajedničkim i u ovakvom braku.³³ Ovo znači da se dobra koja su ovakvi supruzi stekli darovanjem ili nasljedstvom također ne smatraju zajedničkim dobrima.³⁴

Na prvi pogled čini se sve jasnim. Supruzi koji stupaju prvi put u brak nalaze se u zajednici svih dobara *communio omnium bonorum*), a supruzi koji su već jednom bili u braku nalaze se u zajednici stečenih dobara. Pa ipak, stvar baš nije jednostavna.

Dakako, zanimljiviji je prvi slučaj (supruzi prvi put stupaju u brak), jer je u praksi bio najčešći i jer postavlja neke probleme koji se ne javljaju kad supruzi drugi put stupaju u brak. Tada su, naime, dobra stečena radom zaista prava zajednička imovina, a supruzi su vlasnici idealnih dijelova te imovine, s pravima i dužnostima prema djeci, odnosno prema partneru o kojima će još biti govora.

Ali, kako je u prvom slučaju? Što znači zapravo slovo statutarnog teksta, da muž i žena koji su prvi put stupili u brak »imaju sve zajedničko za njihova života i da u slučaju smrti jednog od njih uz nasljednike imaju pravo na dio te imovine, one koju su ranije imali kao i one koju su stekli iza smrti bračnog druga«?

Pravi odgovor na ovo pitanje daje jasan propis starog prava, po kojem, nakon smrti muža, žena može slobodno oporučiti cijelim mirazom i uzmirazjem ako nema djece, a njeno se ovlaštenje slobodnog oporučivanja ograničava na polovicu miraza i uzmirazja ako postoje djeca.³⁵

Osim toga, ako je muž počinio neki delikt zbog kojeg mu se oduzima čitava njegova imovina — žena neće izgubiti miraz i uzmirazje prilikom konfiskacije, već će pod konfiskaciju potpasti samo ostatak njenih dobara.³⁶

Iz navedenih odredbi proizlazi da su imovine muža i žene ostajale odvojene u pogledu vlasništva za cijelo vrijeme trajanja braka, ili drugim riječima, zajednica dobara muža i žene po starom krčkom pravu nije u konfuziji imovine.

Ovo nas sili da zajednicu dobara supruža koji su prvi put stupili u brak shvatimo kao zajednicu upravljanja čitavom imovinom muža i čitavom imovinom žene, s time da će, dakako, i ovdje imovina stečena radom za vrijeme trajanja braka biti zajednička. Razlika prema braku u kojem je makar jedan od supružnika već bio u bračnoj zajednici bila bi u tome što u ovom drugom slučaju ne postoji zajednica upravljanja čitavom imovinom.

Zajednica dobara muža i žene po starom krčkom pravu očituje se u još jednom momentu: u međusobnom nasljednom pravu. Dapače,

čini se da je to pravi i glavni sadržaj pojma zajednice dobara po starom krčkom pravu. Da je tome tako, lijepo se vidi i iz navedene definicije zajednice dobara, u kojoj su istaknuta dva elementa:

a) zajednica dobara za života (koju smo pokušali objasniti kao zajednicu upravljanja),

b) pravo na alikvotni dio nasljedstva umrlog bračnog druga uz descendentu.

Ovaj drugi element znači da će po smrti jednog od bračnih drugova drugi bračni drug biti uz djecu sunasljednik i da će dobiti dio pokretna i nekretna koje je iza sebe ostavio umrli bračni drug. Ovdje se ne razmatra pravo preživjelog bračnog druga na uživanje ostavštine umrlog bračnog druga.

Prvi i drugi element definicije povezani su u jednu cjelinu: imovine ostaju razdijeljene u pogledu vlasništva, ali supruzi zajednički upravljaju jednom i drugom imovinom, da bi na taj način što bolje bilo osigurano njihovo međusobno nasljedno pravo.

U zajedničku imovinu kućne zajednice ulazi dakako i sva imovina koju su neodijeljena djeca stekla radom. Naprotiv, ono što je dijete steklo zapisom ili sličnom raspoložbom posljednje volje, pripada u vlasništvo djetetu, a otac ima samo pravo uživanja te imovine.³⁷

Zajedničkom imovinom upravljaju bračni drugovi zajednički.

Zajednica dobara roditelja i djece traje tako dugo dok dijete ne bude emancipirano javnom ispravom.

Prilikom emancipacije treba sinu ili kćerki izručiti pokretnine bar u vrijednosti od jednog romanata i prikladni alat za onu vrst posla za koju je dijete osposobljeno.³⁸ Međutim, premda roditelji nisu dužni djeci izručiti njihov nasljedni dio prilikom emancipacije, emancipirana djeca nisu time izgubila svoje pravo na nasljedstvo, već će nakon smrti roditelja primiti svoj nasljedni dio umanjen za vrijednost stvari dobivenih prilikom emancipacije.³⁹

U svakom slučaju, otac i majka ne mogu uopće oporučiti ni na neki drugi način mortis causa raspolagati dijelom koji pripada djeci.⁴⁰

Nadalje, roditelji ne mogu ni poslovima među živima otuđivati imovinu kućne zajednice, sve dok nisu diobom te imovine izdvojili djeci njihov nasljedni dio.⁴¹

Prava članova kućne zajednice ne prestaju ni nakon što je izvršena emancipacija. Naime, nakon izvršene diobe, otac i majka mogu doduše svojom imovinom slobodno raspolagati, ali tako da nekretnine najprije ponude svojem djetetu na prodaju, pa će dijete moći u roku od 15 dana iskoristiti svoje pravo prvokupa isplativši roditeljima cijenu nekretnina.⁴²

Razumljivi su i propisi starog prava o mirazu i uzmirazju. Upravo zato što imovina kućne zajednice pripada na neki način i djeci, davalac miraza ili uzmirazja ne smije oštetiti djecu koja ostaju u kućnoj zajednici davanjem takvog miraza ili uzmirazja, koji u znatnijoj mjeri

prelaze zakonski dio djeteta. Zato je i bilo određeno da miraz može iznositi najviše onoliko koliko iznosi dio djeteta povećan za šest romana.⁴³

3. Imovina bračnih drugova kad brak prestane smrću muža ili žene

Ako je umro muž, udovica može izabrati jednu od četiri mogućnosti:

- a) Može da nastavi živjeti na zajedničkom imanju uživajući cijelo imanje, i to, kako kaže statut, »zato što se smatra da su dobra muža i žene zajednička«.⁴⁴
- b) Može da podijeli s djecom dio zajedničke imovine koji je pripadao mužu, pa će onda zadržati u vlasništvu svoj alikvotni dio te imovine nakon što izruči ostatak zajedničke imovine djeci. Njena imovina u ovoj alternativni ostaje nepodijeljena. U tom slučaju ona potpuno slobodno raspolaže s podijeljenom imovinom, dok će u pogledu raspolaganja svojim dijelom zajedničke nepodijeljene imovine biti ograničena, a oporučno će moći raspolagati samo polovicom, dok druga polovica ostaje u svakom slučaju pridržana za djecu.⁴⁵
- c) Može da se podijeli s djecom i u pogledu zajedničke imovine i u pogledu miraza i uzmirazja, pa onda potpuno slobodno raspolaže sa svime što je njoj pripalo.⁴⁶
- d) Konačno, može se i preudati, pa onda o sudbini zajedničke imovine, miraza i uzmirazja odlučuje vlast. Isto se dešava i ako žena živi nepošteno na zajedničkoj imovini.⁴⁷

Sve ovo odnosi se na brak s djecom.

Ako u braku djece nije bilo, ženi u cijelosti pripadaju u vlasništvo da njima slobodno raspolaže dio zajedničke imovine koji je bio u njenom vlasništvu prilikom sklapanja braka i onaj dio koji je kasnije došao u njeno vlasništvo (miraz, uzmirazje, darovanja i nasljedstva), kao i njena polovica imovine stečene zajedničkim radom u braku. Na drugu (muževljevu) polovicu imovine stečene zajedničkim radom supružnika (kao uostalom i na cijelu muževljevu ostavštinu) udovica ima pravo uživanja, a umrlog muža nasljeđuju njegovi najbliži rođaci.

Sve ovo vrijedi mutatis mutandis i onda ako prvo umre žena. Udovac će imati ista ona prava koja bi imala njegova žena kao udovica.

IV. USPOREDBA IZMEĐU STAROG I NOVOG BRAČNOG IMOVINSKOG PRAVA

I staro i novo bračno imovinsko pravo priznaje vlasništvo imovine koju je bračni drug unio u bračnu zajednicu upravo tom bračnom drugu. Ni po starom, ni po novom pravu ne stvara se od te imovine

zajednička imovinska masa, na koju bi supruzi s djecom imali neko zajedničko vlasništvo.

Konačno, nema razlike između starog i novog bračnog imovinskog prava ni u pogledu imovine koju su bračni drugovi stekli u braku na neki drugi način, a ne radom: takva imovina (npr. stečena darovanjem ili nasljedstvom) ostaje po jednom i drugom pravu u vlasništvu onog bračnog druga koji ju je stekao.

Međutim, imovina stečena radom u braku smatra se po starom pravu zajedničkom imovinom bračnih drugova, a po novom pravu imovinom muža.

Nadalje, po starom pravu djeca su na neki način suvlasnici roditeljske imovine, tako da roditelji ne mogu otuđiti nekretnine dok ne izdvoje za djecu nasljedni dio koji im pripada tj. dok s djecom nisu izvršili diobu. Kod te diobe svako dijete ima pravo na alikvotni dio roditeljske imovine, a roditelji imaju pravo na dio kao i dijete. Nakon izvršene diobe djeca nemaju više nikakvih nasljednopravnih potraživanja prema imovini svojih roditelja. Ipak su i nakon toga roditelji dužni ponuditi nekretnine svojoj djeci prije nego što ih otuđe. Po novom pravu roditelji slobodno raspolažu s imovinom, samo su dužni prvo svojoj djeci ponuditi nekretninu koju namjeravaju otuđiti, kako bi djeca mogla ostvariti svoje pravo prvokupa.

Kad brak prestane smrću jednog bračnog druga, imovina koja je ostala iza umrlog bračnog druga, po starom pravu, ostaje zajedno s imovinom drugog bračnog druga njemu na upravljanje i uživanje. Drugi bračni drug može se podijeliti s djecom u pogledu ostavštine umrlog bračnog druga, tako da svi dobiju svoj alikvotni dio. Može se i u cijelosti podijeliti s djecom, tj. izvršiti diobu i svoje imovine, tako da opet svi dobiju svoj alikvotni dio te imovine. Naprotiv, po novom pravu drugi bračni drug ima samo uživanje imovine umrlog bračnog druga, a vlasništvo prelazi na nasljednike.

Konačno, evo i nekoliko riječi o sudbini miraza i uzmirazja. I po starom i po novom pravu miraz pripada ženi i ona će ga u slučaju smrti muža svakako dobiti uz već poznata prava djece. Što se tiče uzmirazja, ono po starom pravu pripada također ženi, uz već navedena prava djece. Po novom pravu uzmirazje se u načelu dijeli, pa će polovicu dobiti žena ili njeni nasljednici, a polovicu muž ili njegovi nasljednici.

V. PORIJEKLO STAROG I NOVOG BRAČNOG IMOVINSKOG PRAVA PO KRČKOM STATUTU

1. Novo bračno imovinsko pravo

Novo bračno imovinsko pravo uvedeno je na Krk utjecajem Venecije. Venecija nije, doduše, išla za tim da iskorijeni staro statutarno pravo u dalmatinskim i istarskim gradovima nad kojima je stekla vlast, ali ne-

ma nikakve sumnje da je ipak nastojala da gdje god je to bilo moguće i oportuno prilagodi što više domaće pravo podložnih gradova općim pravnim načelima koja su vladala u Veneciji, ako ni radi čega drugog, a ono zato da se olakša promet robe unutar venecijanske sfere interesa i stvore uvjeti za što veću koheziju pojedinih dijelova njenog imperija. Suvišno bi bilo navoditi primjere preuzimanja ideja i principa mletačkog prava u statutarnom pravu naših obalnih gradova, kao i doslovnog preuzimanja čitavih instituta iz mletačkog prava. Uostalom, to i nije tema ove studije. U pogledu bračnog imovinskog prava dovoljno je istaći da su se u Veneciji već početkom 13. stoljeća primjenjivala ova osnovna načela:

1. Otac daje kćeri miraz i time je isplaćuje, tako da ona u načelu nema više nikakvih prava na njegovu imovinu, ni za njegova života, ni nakon njegove smrti, ukoliko je ostavitelj imao sinove.⁴⁸ Ako su iza ostavitelja ostale samo kćeri, udata kći dijeli ostavštinu s neudatom, ali joj se miraz uračunava u njen nasljedni dio.⁴⁹
2. U braku ne dolazi ni do kakve konfuzije ženine i muževljeve imovine, ali muž upravlja ženinom imovinom.⁵⁰ Imovina koju je žena stekla u braku pripada ženi.⁵¹
3. Muževljeva imovina založena je silom zakona za potraživanja koja bi iz muževljeve uprave nad njenim dobrima žena mogla imati, ali ta hipoteka nema prednost pred ranijim vjerovnicima.⁵²
4. Preljubnica gubi miraz, osim ako muž ne nastavi živjeti s njom.⁵³
5. Muž može u slučaju svoje smrti ostaviti ženu u položaju »*donna et domina*«, pa onda ona gospodari u kući pokojnog muža i hrani se na teret njegove ostavštine.⁵⁴
6. Isto tako, ako ima nedorasle djece, žena svakako ostaje u kući i hrani se i odijeva na teret imovine umrlog muža.⁵⁵ Ako nema nedorasle djece, a žena nije ostavljena u položaju »*donna et domina*«, ona može živjeti u muževljevoj kući još jednu godinu i jedan dan, ili čak i duže, sve dok ne dobije isplaćen svoj miraz, ali unutar te godine dana treba da učini sudski popis miraza i muževljeve imovine kojom raspolaže.⁵⁶
7. Prilikom odlaska iz muževljeve kuće žena uzima miraz, darovanja i još posebni dodatak mirazu »*per crosnam et pelliciam vidualem*«, u visini od 10% vrijednosti miraza, ali ne više od 12 libara.⁵⁷

Vidimo da je sličnost frapantna. Ne može biti sumnje u to da je krčko statutarno pravo izravno inspirirano venecijanskim pravom. Dakako, ne može se govoriti o doslovnom kompletnom prenošenju venecijanskoga pravnog režima, već o stvaralačkom i originalnom prilagođavanju novih normi staroj krčkoj tradiciji, a djelomično i općem pravu, utemeljenom na starom Justinijanovom pravu.

Već je ranije bilo govora o razlici između krčkog i venecijanskog prava u pogledu zakonskoga založnog prava žene na imovinu muža. Razlika je i u tome što po venecijanskom pravu muževljevi nasljednici mogu ženu udaljiti iz kuće umrlog muža u roku od godinu dana ako joj isplate miraz, dok po krčkom pravu žena može trajno ostati u kući umrlog muža, osim ako se nanovo uda.

Možda je najvažnija razlika u ovome: po venecijanskom pravu žena pri odlasku iz muževljeve kuće dobija uz miraz i darovanje još i poseban augmentum dotis, u visini od 10% miraza, dok će po krčkom pravu žena dobiti miraz i polovicu uzmirazja.

Venecijansko bračno imovinsko pravo u Tiepolovu statutu iz 1214. godine nije ništa drugo nego na specifični način za srednjovjekovne prilike adaptirano, i u izvjesnim elementima izmijenjeno Justinijanovo rimsko pravo. Na sličan način regulirani su bračni imovinski odnosi, osobito u dalmatinskim krajevima. Sadržajno slični pravni režim nalazimo u Zadru, Šibeniku, Trogiru, Splitu, Korčuli, Dubrovniku, Kotoru i Budvi. Predaleko bi nas odvelo prikazivanje kompletnog bračnog imovinskog prava u tim pravnim područjima.⁵⁸

2. Staro bračno imovinsko pravo

a) usporedba sa statutarnim pravom drugih područja

Rečeno je da je krčko bračno imovinsko pravo po Krčkom statutu uvedeno pod snažnim utjecajem venecijanskog prava. Čini se da su se od 13. stoljeća na našoj obali Jadrana počeli pod utjecajem venecijanskog prava uvoditi principi Justinijanova rimskog prava, modificiranog ne samo venecijanskim specifičnostima već i prilagođenog mjesnim prilikama svake pojedine komune. Osnovna je karakteristika tog novijeg sloja pravnih institucija, koje reguliraju bračne imovinske odnose, potpuna odvojenost imovine bračnih drugova, s time da posebnu imovinsku masu čini miraz, koji je u smislu pravca kojim se do Justinijana kretao razvitak rimskog prava i u smislu snažnog utjecaja samog Justinijanovog prava u svom konačnom obliku — postao ženinom imovinom s posebnom namjenom i s posebnim pravnim režimom. Nema zajednice dobara bračnih drugova, ni kao zajednice plodova, ni kao zajednice stečenih dobara, a još manje kao zajednice svih dobara. Neobično važno je opet istaknuti da se bračnim ugovorima može statutarno pravo u svim srednjovjekovnim komunama u cijelosti derogirati i zamijeniti onakvim režimom kakav sugovarači žele. U načelu muž ne upravlja ženinom imovinom, osim s mirazom i uzmirazjem. Eventualna odstupanja nisu ništa drugo nego koncesija starijem shvaćanju. Da se zaista radi o novijem sloju čak i u samoj Veneciji, svjedoči glosa s kraja 13. stoljeća Tiepolovu statutu, po kojoj: »... antiquitus, si uxor vidualibus vestibus post viri decessum induta fuerat infra

annum, hereditabat equaliter cum filio et filia defuncti in omnibus bonis mobilibus et immobilibus, ut statuto veteri, 1, 43.« Dakle, i u Veneciji nailazimo na novije pravo, po kojem su imovina muža i žene strogo odvojene, a koje je našlo svoj izraz u Tiepolovu statutu iz 1242. godine, i na starije pravo, po kojem žena nasljeđuje zajedno s djecom, ili drugim riječima, po kojem je i žena bila neke vrsti suvlasnik i uključena u kućnu zajednicu dobara.

A kakvo je porijeklo starijeg pravnog sloja u Krčkom statutu? Ovo je, dakako, još zanimljivije i, očito, još teže pitanje. Da bi se na to pitanje moglo što bolje odgovoriti, treba prije svega ukratko razgledati statutarne odredbe i uopće pravne propise na područjima koja su u manjoj ili većoj udaljenosti od Krka mogla biti pod sličnim utjecajima.

1. Statuti istarskog pravnog područja (izuzevši Labina i, ako istarsko pravno područje tumačimo ekstenzivno, Mošćenica, Veprinca i Kastva) reguliraju bračno imovinsko pravo na specifični način, koji je u nauci pobudio poseban interes. Radi se o »braku na istarski način«, o braku »brata i sestre«. U nauci vlada jednodušno mišljenje da se radi o braku u kojem oba bračna druga unose cijelu svoju imovinu u zajednicu, u tzv. *communio omnium bonorum*.⁵⁹ Naše je mišljenje, da brak na istarski način ima bez sumnje sličnosti s brakom kakav je reguliran po starom krčkom pravu. Naime, u braku na istarski način radi se o zajednici upravljanja, tako da cjelokupnom imovinom muža i cjelokupnom imovinom žene bračni drugovi zajednički upravljaju, ali imovina bračnih drugova ostaje odvojena. U braku na istarski način supruzi imaju međusobno nasljedno pravo, tako da drugi bračni drug nasljeđuje polovicu ostavštine umrlog. Ovu tezu razvili smo i argumentirali na drugom mjestu.
2. Trst i Rijeka imaju također specifično bračno imovinsko pravo, u kojem nalazimo zajednicu dobara, ali osobitog tipa. Naime, u tim dvjema komunama bilo je propisano da su nekretnine, stečene u braku, u zajedničkom vlasništvu,⁶⁰ i da oba bračna druga tim nekretninama odgovaraju za dugove koje je muž preuzeo za vrijeme braka.

Udovica bez miraza ima po tršćanskom pravu godišnju hranarinu iz imovine umrlog muža, i to u visini od 12 dukata, ako je njegova imovina vrijedna 500 dukata, odnosno — ako je manja — visinu hranarine određuju dva arbitra koje izabiru udovica i nasljednici.

Riječki statut odobrava udovcu žene umrle bez djece pravo na četvrtinu miraza.

3. Trsatski statut propisuje: »žena oliti kćere nemoru pretendit polovicu blaga po očinoj smrti, ko steče muž i žena skupa živuć«.⁶¹

Čini se dosta vjerojatnim da se radi o inovaciji i da je u narodu bilo ukorijenjeno shvaćanje da je imovina stečena u braku zajednička obim bračnim drugovima. Ako je tako, onda nam se bar donekle otkriva zastor s bračnog imovinskog prava u Vinodolu, o kojem inače Vinodolski zakon šuti.

4. Creski statut propisuje da preživjeli bračni drug ima pravo na četvrtinu ostavštine umrloga bračnog druga.

Značajno je da se ovdje radi o novom pravu i da statut ističe da se radi o reformaciji starih propisa, po kojima je žena dobivala u slučaju smrti muža uz miraz još i polovicu muževih dobara, dok po tim istim starijim propisima muž nije nasljeđivao iza smrti žene.⁶²

5. I u Rabu nailazimo na sistem koji omogućuje ženi da sudjeluje u suvlasništvu stečene imovine.

Naime, ako je žena prilikom sklapanja braka donijela u bračnu zajednicu neku imovinu (misli se prvenstveno na miraz), ona će imati udjela u stečenoj imovini (*»... habeat partem lucri«*). Žena će sudjelovati u vlasništvu stečene imovine i onda ako ni ona ni njen muž nisu u brak unijeli ništa, kao i u slučaju ako je ona nešto unijela, a muž ništa. Samo onda ako je muž imao neku imovinu, a žena u brak nije unijela ništa, ženu se neće smatrati sustjecateljicom stečene imovine, već će žena nakon muževljeve smrti i svoje preudaje prilikom izlaska iz kuće umrlog muža imati pravo da uzme svoju odjeću i iz imovine muža tzv. *consuetudo sponçelatii*, tj. 80 libara ako je plemkinja, 12 perpera ako je kći uglednijeg pučana, a 6 perpera ako se radi o kćerima ostalih pučana. Na *sponçelatum* nije ipak imala pravo ako je u muževljevoj kući ostavljala djecu.⁶³

6. Brački i Hvarski statut sadrže odredbe koje u mnogome podsjećaju na propise starog krčkog prava i odredbe istarskih statuta o braku na istarski način.

I Brački i Hvarski statut određuju da se nakon smrti muža ostavština dijeli između djece i žene, tako da žena ima dio kao i svako dijete, s time da žena ima pravo uz miraz na svoj dio dok se ne preuda. Isto takvo pravo ima i muž na ženinu imovinu.⁶⁴ Ako nema djece, žena dobiva trećinu muževljevih dobara, a dvije trećine idu njegovim rođacima.⁶⁵ Dakako, isto vrijedi za muža ako žena umre prije njega.⁶⁶

7. Pravo žene na stečenu imovinu u braku postoji i na Pagu, ali je vrlo ograničeno. Naime, na stečenu imovinu u braku žena nema nikakva prava ako je u brak ušla s mirazom utvrđenim javnom ispravom. Nadalje, čak ako je ušla u brak bez miraza, žena neće imati na stečenu imovinu tokom braka nikakva prava, ako postoje djeca. Samo onda ako je žena ušla u brak bez miraza i ako se

u braku nisu rodila djeca, žena će imati pravo na polovicu stečene imovine.⁶⁷

8. Novigradski zbornik ne govori o bračnom imovinskom pravu. Čini se ipak da se iz odredbe Novigradskog zbornika, po kojoj majka prilikom diobe s muškom i ženskom djecom ima pravo na jednaki dio kao i svako dijete, povrh miraza koji majka u cijelosti pridržava,⁶⁸ može zaključiti da spomenuta odredba regulira pitanje diobe imovine ostale iza umrlog muža, tim više što spomenuti propis posebno ističe da miraz ostaje u rukama majke. Ovo sasvim odgovara propisima starog krčkog prava, koji razlikuju, kao što je već istaknuto, diobu muževljevih dobara nakon njegove smrti između majke i djece — pri čemu svaki sudionik dobiva jednaki udio, ali se majčina imovina ne dijeli — od »potpune« diobe, kad se majka potpuno odvaja od djece izvršivši diobu ne samo ostavštine umrlog muža već i svoje imovine. Drugim riječima, i u Novigradskom zborniku nailazimo na slične principe kao i u istarskim statutima, u Bračkom i Hvarskom statutu i u onom pravu koje je vrijedilo na Krku do reformacije.

b) razmatranja o porijeklu starog krčkog bračnog imovinskog prava

Upravo se sama od sebe nameće misao da se pokuša porijeklo starog krčkog bračnog imovinskog prava tražiti u pravu koje je bilo na snazi na kopnu nasuprot otoku Krku. Tim više što se umnogome slični pravni principi mogu naći ne samo u Istri već i u zaleđu Zadra, na otocima Brač i Hvar. Upravo se nameće misao da se stoljetna borba između Venecije s jedne, i hrvatske, a kasnije hrvatsko-mađarske države s druge strane odražavala i u sukobu dvaju pravnih područja. Ako tome dodamo da je ova borba završena pobjedom Venecije u 15. stoljeću, bit će nam bliža misao da je pobijeđeno staro pravo potjecalo upravo iz hrvatske i hrvatsko-mađarske sredine.

U nauci je već upozoreno na sličnost koja postoji između mađarskog prava i prava slavenskih naroda koji su živjeli i žive u mađarskom susjedstvu. Može se vjerojatno poći i dalje i ustvrditi da su Mađari recipirali slavensko pravo, koje su zatekli u Panonskoj nizini s obje strane Dunava. Ovakav tijek događaja nije ni najmanje čudan ni neuobičajen. Naime, nomadski ili polunomadski narodi prilikom definitivnog smještaja na nekom teritoriju rado prihvaćaju pravni poredak pokorenog naroda, i to iz jednostavnog razloga što organizirajući državu uzimaju u službu sposobne organizatore iz redova pokorenih naroda, a oni, razumljivo, donose svoje znanje, svoje iskustvo, pa i svoju terminologiju.

Mađari su zaista preuzeli slavensku terminologiju u mnogim pravnim institucijama i pojmovima, i to najvjerojatnije zahvaljujući upravo slavenskim organizatorima svoje države: kiralyi szolga (kraljev sluga,

serviens regis), nadorispan (= na dvoru span, dvorski župan), tavernik (od tovor, tj. tovar = osoba nadležna za kraljeve prihode), spán, ispán (= župan), pristaldus (pristav), szállás (= zalaznina, descensus), prauda (božji sud), itd., itd.

Kako je mađarsko pravo daleko bolje ušćuvano u izvorima od starog slavenskog prava, dolazimo do paradoksalnog zaključka da ćemo slavensko pravo najbolje upoznati upravo preko mađarskog prava. Ovo se osobito odnosi na naše zemlje, gdje je međusobni utjecaj u okvirima zajedničke države bio još intenzivniji. Poslužit ćemo se zato s Verbecijevim Tripartitom, koji nesumnjivo predstavlja ne samo pravo svog doba već u osnovi i mnogo starije pravo, i to u kajkavskom prijevodu Ivana Pergošića iz 1574. godine, jer je on bio u Hrvatskoj u upotrebi. U pogledu primjene Tripartita na području nedaleko Krka dovoljno je spomenuti Trsatski statut iz godine 1640, koji u tački 81. kaže da se u svemu ostalome što taj statut ne propisuje ima postupati »polag zakona ugarskoga i tripartita«, odnosno u talijanskom prijevodu: »in tutte le altre cose debono i Tersachiani regularsi dietro il tripartito ungarico«.

U hrvatsko-mađarskom pravu, kakvo je sačuvano u Tripartitu kći prima miraz primjeren staležu oca.⁶⁹ Udata žena, koja je opremljena ušla u brak, smatra se isplaćenom i nema više prava na očevu ostavštinu ako je oprema isplaćena iz imovine stečene po ocu. Naprotiv, ako ju je otac isplatio iz djedovine, onda pridržava pravo na dio očeve tečevine. Oprema se daje u pokretninama.⁷⁰ Ovdje smo namjerno naveli pravne propise Tripartita koji se odnose na kmetove, jer je kod njih najbolje sačuvano staro pravo. Propisi koji se odnose na plemiće i njihovu imovinu imaju izvjesne specifične feudalnopravne elemente. Tu je, naime, još u jakoj mjeri sačuvan trag o tome da su oni dobili svoju imovinu od kralja, da ta imovina treba da služi prvenstveno obrani zemlje i uopće vojnoj službi i da se ta imovina zato načelno prenosi s muškarca na muškarca, a da su od nje žene isključene, i konačno da se ta imovina u slučaju nevjere ili nedostatka muškog poroda vraća kralju.

U braku žena ima ovu imovinu:

- paraferalna dobra, tj. sve ono što je žena dobila od bilo koga prilikom udaje i čime slobodno raspolaže.⁷¹
- stečena dobra, tj. sve ono što su muž i žena u braku stekli, a čime kod neplemića muž i žena zajednički raspolažu. Stečena imovina pripada svim članovima kućne zajednice, dakle mužu, ženi i djeci, i to muškoj i ženskoj.

Žena je u pogledu stečene imovine za braka »particeps et condivisionalis«.⁷² Karakteristika je našeg starog prava u tome što se sve stečeno smatra pokretnim dobrom, tj. na sve stvari koje netko nije naslijedio od roditelja, već ih je sam stekao u braku, makar se radilo

i o nekretninama, primjenjuju se propisi o pokretninama. Pokretninama se smatraju i one nekretnine na koje je netko stekao založno pravo, jer se smatra da se tu radi o pravima koja su stečena pozajmljenim novcem, a novac spada u pokretnine.⁷³

Nakon muževljeve smrti žena ima pravo da ostane u njegovoj kući, pa je se ne može iz kuće izbaciti čak ni ako joj se isplati miraz.⁷⁴

Udovica ima pravo na uživanje muževljeve ostavštine dok se ne preuda, na alikvotni dio svih muževljevih pokretnina u navedenom smislu, koje ona dijeli zajedno sa svom muškom i ženskom djecom, i na posebni iznos povrh svog dijela, i to u visini koja je prilikom sklapanja braka ugovorno utvrđena (što se u našem starom pravu nazivalo miraz, dos).⁷⁵ Dakako, žena je imala pravo da izuzme i svoju imovinu, koja se sastojala prije svega iz parafernalne imovine, iz imovine koju je žena tokom braka stekla nasljedstvom ili darovanjem i iz polovice dobara zajednički stečenih u braku.

Na sličan način je i muž udovac nasljeđivao svoju ženu. Možda vrijedi napomenuti da je muž među ostalim imao pravo na poseban dodatak iz ženine ostavštine, ako je taj dodatak, zvan *contrados*, bio posebno ugovoren.

Očito je da bračno imovinsko pravo koje je bilo na snazi u hrvatsko-ugarskoj državnoj zajednici, a prikazano je u Tripartitu veoma nalikuje na staro krčko pravo. Osobito u ovim bitnim momentima:

- imovina stečena radom u braku smatra se zajedničkom imovinom bračnih drugova,
- stečenom imovinom supruzi zajednički raspolažu,
- po smrti jednog bračnog druga drugi bračni drug nastavlja da uživa zajedničku imovinu, sve dok se ne preuda ili ne podijeli s djecom,
- idealni dio stečene imovine, koji pripada u vlasništvo umrlog bračnog druga, dijeli se između drugog bračnog druga i djece na jednake dijelove.

Da li navedene sličnosti obavezuju da se porijeklo starog krčkog prava traži upravo u starom hrvatskom pravu? Ova se misao nameće tim više što sličan ili čak u mnogome identičan režim nalazimo i u Novigradskom zborniku, u Bračkom i Hvarskom statutu, dakle, u krajevima koji se nalaze u neposrednoj blizini teritorija na kojem je bio na snazi Tripartit.

S odgovorom ipak ne treba previše žuriti. Naime, staro krčko pravo poznaje ustanovu miraza i uzmirazja kao imovine koja se unosi u bračnu zajednicu radi osiguranja položaja žene i radi što sigurnije budućnosti djece. Miraz dolazi od žene, njenog oca ili majke, a uzmirazje od muža ili nekog u ime muža. Naprotiv, miraz po hrvatsko-ugarskom pravu dobit će žena tek nakon smrti muža iz muževljeve imovine, a uzmirazje, *contrados*, dobiva muž iz ženine imovine nakon njene smrti.

Miraz i uzmirazje hrvatsko-ugarskog prava su tako važne pravne institucije da se postavlja pitanje da li je sistem starog krčkog prava zaista potekao upravo od starog hrvatskog prava. Upravo zato što se miraz i uzmirazje u starom krčkom i u hrvatsko-mađarskom pravu bitno razlikuju, treba prije donošenja konačnog zaključka izvršiti još i dalja ispitivanja. Tim više što po krčkom starom pravu žena nasljeđuje muža zajedno s djecom u čitavoj ostavštini, bez obzira na to da li se radi o pokretninama ili nekretninama, a po hrvatsko-mađarskom pravu žena je s djecom nasljeđivala samo muževe pokretnine, dok su nekretnine ostale pridržane za djecu.

Svakako, položaj Krka, kao i položaj područja Istre, Novigrada, Brača i Hvara upućuju na još neke mogućnosti. Naime, kao izvor utjecaja u obzir dolazi još i langobardsko pravno područje (sjeverna Italija i dijelovi južne Italije, tačnije rečeno Benevent i Spoleto), kao i Bizantija, koja je od dolaska Slavena na Balkan pa sve do 14. stoljeća imala često političku prevlast, a stalno vršila snažan kulturni utjecaj.

Utjecaj langobardskog prava ne može se a priori nikako isključiti. Naprotiv, postoje u mnogim sferama pravnog života naših naroda uočljivi tragovi langobardskog prava. Po propisu što ga je donio Liutprand 717. godine, morgingab (kasnija srednjovjekovna Morgengabe), koju muž daje ženi drugi dan nakon ženidbe, ne može biti veća od jedne četvrtine njegove imovine.⁷⁶ Ovo je kasnije shvaćeno tako da »jutarnji dar« muža ženi iznosi upravo jednu četvrtinu muževljeve imovine, koju će žena dobiti u slučaju njegove smrti. Bez obzira na to koliko su propisi rimskog prava utjecali na formiranje langobardske kvarte, ipak je to specifično langobardski institut, koji ćemo u ovom ili onom obliku naći i u našim krajevima. Po našem mišljenju, ovaj langobardski sistem ne stvara zajednicu dobara između muža i žene, kao što to hoće Leicht,⁷⁷ po čijem mišljenju upravo zbog te ženine kvarte muž ne može raspolagati svojim dobrima bez suglasnosti žene. Drugo je pitanje da li je i langobardsko pravo poznavalo zajednicu dobara između muža i žene, kao i da li je ta zajednica, kad se pojavljuje u langobardskim dokumentima, uzrokovana nekim drugim utjecajem (bizantijskim?) i tolerirana u praksi u svim onim brakovima u kojima su je supruzi ugovorno ustanovili.

Langobardsko pravo je najvjerojatnije u početku svog razvoja, možda još u doba kad su Langobardi bili u Panoniji ili još ranije, stavljalo ženu u potpunu vlast muža, ali u nama poznatom stadiju (od Rotarijeva edikta iz 7. st. dalje) langobardsko pravo je priznalo odvojenost imovine bračnih drugova, tako da žena nakon smrti muža dobiva uz morgingab (nakon Liutpranda, muževljev dar u visini od četvrtine muževe imovine u času njegove smrti) još i faderfio (to bi približno odgovaralo rimskom mirazu) i metu (poseban iznos kojim je muž kupovao vlast nad ženom i odmah taj iznos dodjeljivao ženi, bar u historijski zajamčeno doba), ali je sva stečena imovina u braku pripadala mužu.

Langobardsko bračno imovinsko pravo očito je sasvim drukčijeg karaktera od starog krčkog prava. Zato ga nakon ovih nekoliko napo-

mena možemo posve eliminirati iz istraživanja o izvorima starog krčkog prava.⁷⁸

Sasvim je druga situacija s bizantinskim pravom.

U bizantinskom bračnom imovinskom pravu treba razlikovati pravo Ekloge iz prve polovice 8. stoljeća od prava koje nalazimo u novelama Leona Mudrog (vladao 886—912), osobito u novelama 20 i 22.

Karakteristika je bizantinskog bračnog imovinskog prava izvjesno povezivanje miraza (πρoιξ) s darivanjem u povodu ženidbe (υποβολο) u jednu imovinsku masu (πρoικουποβολοn), koja služi za potrebe zajedničkoga bračnog života, koja je poslije smrti namijenjena prvenstveno djeci i koja se smatra u neku ruku ženinim vlasništvom, u skladu s općim razvitkom rimskog prava do Justinijana i nakon njega.

Po Eklogi treba razlikovati brak s djecom od braka bez djece.

Ako djece ima, ukupna je imovina bračnih drugova, a ne samo proikoipobolon, zajednička imovina supružnika, pa u slučaju smrti jednog bračnog druga nekako i ne dolazi do nasljeđivanja u pravom smislu te riječi.

Kad djeca odrastu, drugi bračni drug bira da li će nastaviti zajednicu s djecom ili će se s djecom podijeliti. Ako preživjeli odluči da se dijeli, on najprije uzima onaj dio zajedničke imovine koji njemu pripada (dakle, u slučaju smrti muža žena uzima proikoipobolon, svoju imovinu koju je unijela u brak u imovinsku zajednicu i polovicu zajednički stečene imovine, a nakon toga od ostatka, tj. od muževljevog dijela zajedničke imovine, dobiva jednako kao i svako dijete.

Ako stupi u novi brak, djeca iz prvog braka imaju pravo da izaberu nastavljanje zajednice ili diobu. Ako izaberu diobu, djeca dobivaju, ako se radi o ženi, res paternae, a majci ostaje proikoipobolon i, jasno, njene stvari osim miraza, a ako se radi o mužu, res maternae, u koje ulazi dakako i proikoipobolon.

Ako u braku nije bilo djece, muž u slučaju ženine smrti dobiva četvrtinu proikoipobolona, a žena u slučaju smrti muža cijeli proikoipobolon i od muževljeva imetka vrijednost četvrtine proikoipobolona, dok ostala imovina pripada rođacima umrloga bračnog druga.

Kao što se vidi, zajednica imovine prema Eklogi ne predstavlja zapravo pravu imovinsku zajednicu, u kojoj se imovine muža i žene ujedinjuju u jednu jedinstvenu imovinsku masu, na kojoj bračni drugovi imaju vlasništvo u idealnim dijelovima, nego vlasništvo ostaje podijeljeno, a dolazi samo do zajednice upravljanja.⁷⁹

I prema Leonovim novelama razlikuju se brak s djecom od braka bez djece.

Ako djece ima, a muž umre, žena dobiva miraz, uživanje hipobolona i vlasništvo dijela imovine muža u visini dječjeg dijela, dakle slično kao i kod Ekloge, osim što je hipobolon odvojen od miraza, kako bi se još više naglasilo da pripada djeci. Ako umre žena, muž dobiva u vla-

sništvo dio hipobolona i dio ženine imovine, koji odgovara dijelu koji dobiva svako dijete, a u uživanje ostatak ženine imovine.

Ako djece nema, žena u slučaju smrti muža dobiva samo proikoi-pobolon, a muž u slučaju smrti žene samo hipobolon. Drugim riječima, preživjeli bračni drug ne dobiva više, kao po Eklogi, četvrtinu imovine umrloga bračnog druga. Ovo znači da će u slučaju smrti muža njegovi rođaci dobiti cijelu njegovu imovinu, a u slučaju smrti žene, dobit će njeni rođaci miraz i njenu imovinu osim miraza.

Već i najpovršnije uspoređivanje starog krčkog bračnog imovinskog prava s bizantinskim pravom nužno dovodi do zaključka da izvor starog krčkog prava treba tražiti u Eklogi. I zaista, oba sistema imaju ove zajedničke karakteristike:

- ukupna imovina bračnih drugova je zajednička u tom smislu što njome bračni drugovi zajednički upravljaju i što nakon smrti jednog bračnog druga drugi ima pravo na dio imovine drugog bračnog druga,
- stečena imovina za vrijeme braka je zajedničko vlasništvo u pravom smislu riječi,
- ako dolazi do diobe s djecom nakon smrti jednog bračnog druga, drugi dobiva vlasništvo dijela zajedničke imovine u visini koja odgovara dijelu jednog djeteta, tj. drugi bračni drug dijeli s djecom (muškom i ženskom) ostavštinu bračnog druga na jednake dijelove, i to bez obzira na to da li se radi o pokretninama ili nekretninama,
- žena ulazi u brak s mirazom, tom mirazu dodaje se s muževljeve strane darovanje radi ženidbe, obje te imovinske mase pripadaju ženi i djeci i imaju posebnu namjenu i posebnu sudbinu.

Zapravo je jedina ozbiljnija razlika između Ekloge i starog krčkog prava u tome što nakon prestanka braka bez djece po Eklogi udovica dobiva uz svoju imovinu još i dio imovine muža u visini četvrtine proikoipobolona, a udovac uz svoju imovinu još i četvrtinu proikoipobolona, dok je po starom krčkom pravu ovakvo dosta nategnuto rješenje zamjenjeno jednostavnijom solucijom, po kojoj udovica uz svoju imovinu dobiva naprosto još i uživanje muževe imovine, sve dok se ne preuda.

U ovom je pogledu staro krčko bračno imovinsko pravo slično pravu po Leonovim novelama, pa se nameće misao da su i te novele utjecale na formiranje krčkog prava.

Ipak ima jedan vrlo važan elemenat koji govori za to da se osnovni principi krčkog bračnog imovinskog prava nalaze u Eklogi, a ne u Leonovim novelama. Naime, dok Leonove novele razlikuju sudbine miraza i uzmirazja nakon prestanka braka smrću jednog od bračnih drugova, tako da na primjer nakon braka bez djece i po smrti žene udovac dobiva uzmirazje (hipobolon), dok miraz pripada ženinim na-

sljednicima, po pravu Ekloge i po starom krčkom pravu miraz i uzmirazje čine jednu cjelinu i imaju jednaku sudbinu u svim varijantama i alternativama. Krčki statut to izražava vrlo jasno i nedvosmisleno: »... cum dos et contrados, tanquam correlativa, sunt insimul connexa et coniuncta pariformiter ...« (2, 65).

Ovo je zaista interesantan i pomalo čudnovat zaključak. Iznenaduje miraz i uzmirazje po Leonovim novelama. Zato dolazimo do zaključka da se u osnovama staroga krčkog bračnoga imovinskog prava nalazi pravo Ekloge, koje je nakon toga doživjelo samostalni razvitak pod raznim utjecajima, djelomično čak i pod utjecajem Leonovih novela. Zanimljivo je da se na Krku još do 16. st. u osnovi zadržalo bizantinsko pravo iz 8. stoljeća — bar u bračnim imovinskim odnosima — i da se uspjelo othrvati hrvatskom i hrvatsko-mađarskom pravu, u čijoj je neposrednoj blizini živjelo stoljećima, venecijanskom pravu, potpomognutom stoljetnom venecijanskom trgovačkom i političkom hegemonijom na Jadranu, i Justinijanovom rimskom pravu, koje je od 12. stoljeća, prilagođeno srednjovjekovnim potrebama radom glosatora i postglosatora, krenulo s talijanskih univerziteta na svoj pobjedonosni pohod u razne krajeve Evrope. Osobito iznenaduje što na Krku nalazimo staro bizantinsko pravo Ekloge iz 8. stoljeća, a ne ono bizantinsko pravo koji je krajem 9. i početkom 10. stoljeća utvrdio Leon Mudri i koje je nakon toga vrijedilo više-manje bez promjene sve do propasti Bizanta.

Ovaj se fenomen može različito interpretirati. Odgovor na pitanje o tome treba dati tek nakon pažljive analize stvarnoga povijesnoga toka događaja na Krku i oko njega i nakon proučavanja realnih društvenih snaga i odnosa koji su uvjetovali stvaranje ovakvih pojava. Ipak treba bar označiti pravac razmišljanja, koji po našem mišljenju vodi pravilnom shvaćanju problema.

Bizantinsko bračno imovinsko pravo po Eklogi moglo je biti uvedeno na Krk između 740. godine, tj. godine publiciranja Ekloge po Lavu Isaurijskom, i kraja 9, odnosno 10. stoljeća, tj. vladavine Leona Mudrog (886—991) i njegovih novela kojima je bračno imovinsko pravo dosta izmijenjeno. Dapače, moguće je ići još korak dalje i suziti taj vremenski razmak. Naime, Bazilije Makedonski publicirao je negdje između 869. i 886. godine svoj priručnik Epanagoge,⁸⁰ a u kojem se nalaze izvjesne reforme bizantinskog bračnog imovinskog prava o kojima ne nalazimo ni traga u krčkom pravu.⁸¹

Dakle, iza 869. godine Bizant više nije imao prave snage da nametne Krku (a očito ni ostalim dijelovima bizantinske Dalmacije) svoje zakonodavstvo. Da je Bizant imao realnu vlast nad Krkom i uopće Dalmacijom u bilo kojem razdoblju nakon 869. godine, on bi bez sumnje tamo sproveo svoje zakonodavstvo, jer je u tom pogledu Bizant bio sličan rimskoj državi nakon Dioklecijana i Konstantina, modernim državama i uopće svakoj državnoj tvorevini koja ima kakvu-takvu koheziju i koja upravo radi očuvanja te kohezije nastoji izjednačiti osnovno zakonodavstvo na cijelom svom teritoriju.

S druge strane, stoljetno postojanje staroga bizantinskog bračnoga imovinskog prava na Krku svakako je dokaz snažih autonomističkih tendencija, koje nisu dozvoljavale da institucije hrvatskog (odnosno hrvatsko-mađarskog) ili venecijanskog prava prodru en bloc, silom hrvatskih ili venecijanskih zakona. Takvo prodiranje putem naturavanja čitavih institucija dogodilo se tek početkom 16. stoljeća. Uostalom, te autonomističke tendencije treba objašnjavati jednostavnom činjenicom da oni koji su željeli nametnuti svoju vlast nad dalmatinskim gradovima nisu u određenim povijesnim uvjetima imali dovoljno snage da se nametnu. To je razumljiva i opća pojava: što je centralna vlast slabija, izrazitije se javljaju autonomističke tendencije.

Autonomističke tendencije nalazimo u dalmatinskim gradovima, u koje uključujem i Krk, Rab i Osor, već početkom 9. stoljeća.

Konstantin Porfirogenet kaže za vrijeme od 820. do 867. godine ovo: »Pošto je carstvo Romeja, zbog mlitavosti i nesposobnosti tadašnjih careva došlo do ruba potpune propasti, a naročito za Mihajla Mucavog iz Amerija, stanovnici dalmatinskih gradova postadoše samostalni, ne pokoravajući se ni caru Romeja niti ikom drugom⁸²⁾...«

Čini se da nije bilo mnogo drukčije ni za Bazilija Makedonskog i njegovih nasljednika. Konstantin Porfirogenet, naime, na drugom mjestu kaže: »... otkada se naseliše spomenuti Slaveni, zauzmu čitavu okolinu Dalmacije; romanski gradovi obrađivali su otoke i živjeli od njih... Bili su ometani od Hrvata. Jer oni im još nikada ne isplaćivahu dažbine, nego sve što sada daju Slavenima, davali su strategu. Pošto nisu mogli više da žive, priteknu Baziliju, svijetle uspomene caru... Onaj... car Bazilije naredi da sve ono što su bili davali strategu, daju Slavenima i s njima da u miru žive, a nešto malo da daju strategu, samo da bi se pokazala njihova potčinjenost i pokornost carevima Romeja i strategu...«⁸³⁾. Očito je da je za Bazilija, pa sve do Konstantina Porfirogeneta, bizantinska vlast nad dalmatinskim gradovima bila i nadalje samo formalna. Ako je bilo neke promjene, onda je ona prema pričanju Konstantina bila u tome što je Bizant odustao čak i od onih novčanih podavanja, koja su dalmatinski gradovi nekoć plaćali bizantinskim provincijskim vlastima, a za uzvrat su gradovi priznali bizantinsko vrhovništvo. Vjerojatno se radi o novčanim davanjima dalmatinskih gradova prije 820. godine, jer se inače ne bi moglo razumjeti da su poslije 820. godine dalmatinski gradovi bili posve samostalni, a da su ipak u isto vrijeme plaćali bizantinsku provincijsku upravu u Dalmaciji.

S druge strane, sve ovo znači da dalmatinski gradovi nisu pripadali ni pod Hrvatsku, već da su samo hrvatskim vladarima plaćali danak.

Tako je to bilo do sredine 10. stoljeća.

Ne nalazimo nikakvih dokaza da se ojačala vlast Bizanta, Hrvata ili Venecije ni u razdoblju iza toga.

Negdje oko 985. godine nailazimo u Zadru na ovakvu formulaciju u protokolu jednog dokumenta: »... Imperantibus piissimis (et perpetuis augustis Basilio est Constantino... Ego quidem Maius, prior

supradicte civitatis (sc. Zadra) atque proconsul Dalmatiarum...⁸⁴ Bez obzira na snažne i argumentirane sumnje u autentičnost te isprave u danas poznatom obliku, koje je iznijela Nada Klaić,⁸⁵ ostaje činjenica koju je ona također uočila, da se, naime, podacima iz protokola treba ipak ukazati najveća pažnja, jer oni sigurno nisu izmišljeni.⁸⁶

Ako je tako, onda se autonomni i samostalni položaj dalmatinskih gradova ne može zaniijekati ni za konac 10. stoljeća. Zaista je i u to doba bizantinska vlast slaba. Prokonzulat nad Dalmacijom zadarskog priora siguran je dokaz slabosti bizantinske vlasti, koja se zadovoljava takvim pukim formalističkim priznanjem njenog suvereniteta nad dalmatinskim gradovima, iz jednostavnog razloga što nema moći da postavi vlastitog i posebnog upravitelja dalmatinske teme i prisili gradove na plaćanje administrativnog i vojnog aparata teme, i što nema novaca da sama plaća taj aparat. Ipak, i ovdje treba naglasiti da i za kraj 10. stoljeća vrijedi isti zaključak kao i za prethodno razdoblje: upravo navođenje bizantinskih careva u protokol dokumenata i krhka »vlast« zadarskog priora nad ostalim dalmatinskim gradovima u svojstvu prokonzula najbolji su dokazi da ni druge države, pri tome treba prvenstveno misliti na Hrvatsku, nisu bile u stanju nametnuti svoju vlast dalmatinskim gradovima u tom razdoblju.⁸⁷

Vrhovnu bizantinsku vlast nad kvarnerskim otocima ne ruši ni Venecija početkom 11. stoljeća kad uspijeva da Rabu, Krku, Beliju i Osoru nametne feudalnu zakletvu vjernosti i obvezu izvjesnih feudalnih davanja prema venecijanskom duždu.

Naime, 1018. godine Bizant je zapravo na vrhuncu svoje snage, pa njegov suverenitet priznaje čak i Venecija. Dakako, taj je suverenitet u krajevima sjevernog Jadrana ipak formalne naravi, što Venecija iskorištava i nameće spomenutim gradovima posebne obveze prema venecijanskom duždu. Međutim, a to je za nas važno, svi ti gradovi ostaju i dalje utoliko samostalni što Venecija ni najmanje ne dira u njihovo unutrašnje uređenje i u njihovu autonomiju pod vrhovnom vlašću Bizanta.⁸⁸

Situacija se sigurno nije promijenila sve do smrti jakog cara Bazilija II (1025).

Nakon Bazilija II Bizant nije više nikad uspio da u cijelosti povрати nekadašnju snagu. Za 11. stoljeće je sasvim jasno da bizantinska vlast osobito na sjevernom Jadranu, ne postoji u smislu realnog utjecanja na događaje, ubiranja poraza, zakonodavstva i očuvanja poretka.

Ferluga doduše tvrdi, na temelju naziva ondašnjeg upravljača Dalmacije Grgura (»protospatarius et stratico universae Dalmatiae«, i »in finibus uero Dalmatiarum honor protospatarii et stratico«⁹⁰ da je Bizant povratio vlast nad sjevernim krajevima.⁹¹ Rado ćemo se složiti s Ferlugom, da su Venecija i Hrvatska u to doba bile preslabe za značajniju ulogu u životu kvarnerskih otoka, ali okolnost da je u to doba Bizant bio sigurno daleko slabiji nego za vrijeme Bazilija II i da je Grgur prvenstveno bio prior Zadra i tek kao takav bizantinski namje

snik u Dalmaciji, navode na mišljenje da su doduše sjeverojadranski otoci, uključujući i Krk, ostali pod formalnim vrhovništvom Bizanta, ali da su i dalje bili praktički samostalni i autonomni.

U drugoj polovici 11. stoljeća bizantinski namjesnici u Dalmaciji nazivaju se katepani ali kako su oni u isto vrijeme bili i zadarski priori, jedva da se nešto izmijenilo u stvarnom odnosu snaga.⁹²

Oko godine 1069. bizantinska politička moć naglo opada. Međutim, to još uvijek ne znači da se Bizant nakon 1069. godine odriče svojih prava na Dalmaciju. Naprotiv, premda je praktički svaka realna moć Bizanta nestala na Jadranu, a pogotovo na sjevernom Jadranu, ipak sve glavne sile, koje se do konca 11. stoljeća bore za prevlast na ovom području — papa, Normani, Venecija, Hrvatska, Mađarska — na razne načine priznaju da je Dalmacija ipak sastavni dio bizantskog carstva, tako da se njihova borba svodi na postizavanje stvarne vlasti i blagonaklonog stava Bizanta.

Ovdje ne možemo ulaziti u dosta kompliciranu vojnu i političku igru oko Dalmacije potkraj 11. stoljeća, jer bi nas to previše udaljilo od naše osnovne teze.⁹³

Tek početkom 12. stoljeća dolazi do izvjesnog preokreta.

Za svog boravka u Dalmaciji Koloman nastoji uz sebe što čvršće privezati dalmatinske gradove. I Koloman i dalmatinski gradovi uzimaju u obzir nastalu situaciju, u kojoj Bizant ne predstavlja više snagu o kojoj treba osobito voditi računa na Jadranu. Ipak, Koloman ne samo da ne nameće dalmatinskim gradovima nikakve nove zakone nego se čak izričito obvezuje da će poštivati unutrašnje uređenje i postojeći pravni poredak gradova.

Za ovu je temu osobito značajna Kolomanova obveza u trogirskoj diplomi, po kojoj »lege antiquitus constituta vos uti permittam«.⁹⁴

Kad je Venecija uspjela da u dugogodišnjoj borbi konačno učvrsti svoj utjecaj na sjevernojadranskim otocima, ona je bila prisiljena da ne dira u postojeći pravni poredak, slično kao što je to uostalom načinio već i Koloman. Sačuvana je zakletva venecijanskog dužda Rabljanima iz godine 1118, u kojoj dužd kaže:»... Juramus vobis Arbensibus... perpetuo **vestram consuetudinem et statutum vestrum** et libertatem terre uestre potestatemque, **quam antiquitus dicitis habuisse sub imperatore Constantinopolitano et sub rede Ungarorum, presulem vobis eligendi ec comitem, confirmatione comitis reservata nostre curie.**«⁹⁵

Bračno imovinsko pravo na Krku, koje je bilo na snazi sve do početka 16. stoljeća, jedan je od dokaza da su se venecijanski duždovi držali svojih obećanja u pogledu očuvanja staroga pravnog poretka — bar na onim područjima gdje su lokalne snage bile dovoljno jake da u znatnoj mjeri sačuvaju poziciju relativno samostalnog i autonomnog partnera. A upravo tako je bilo s Krkom.

Naime, paralelno s učvršćenjem venecijanskog utjecaja na Krku javlja se i knez Dujam kojem Venecija daje u doživotni zakup otok

Krk. Dujam umire 1163, pa Venecija daje Krk njegovim sinovima Bartulu i Gvidu, također još uvijek samo doživotno. Po njihovoj smrti, 1199. godine, Krk je dodijeljen njihovoj djeci Gvidu, Ivanu i Henriku.

Bez obzira na to kakvo je porijeklo krčkih knezova, sigurno je da su se oni tako čvrsto ukorijenili na Krku, da su predstavljali ozbiljnu kočnicu Veneciji da s Krkom raspolaže po miloj volji. I zaista, Venecija je pokušala da se riješi neugodnih i čvrstih knezova još 1248. imenovanjem uglednih Venecijanaca Marka Contarinija i kasnije Lorenca Tiepola. Ali uzalud. Već 1260. Venecija je nakon oružane borbe prisiljena da prizna vlast krčkim knezovima, ali s novom, za njih daleko povoljnijom formulacijom: »... comiti Schinelle et **suis heredibus** et filiis comitis Guidonis et **eorum heredibus** per medietatem **in perpetuum**...«

Nakon tog uspjeha krčkih knezova, njihova se vlast toliko učvrstila na otoku, da oni njime vladaju sve do godine 1480, kad Venecija konačno uspjeva da se dokopa neposredne vlasti nad otokom.⁹⁶

VI. KRČKO BRAČNO IMOVINSKO PRAVO U PRAKSI

1. Staro pravo

Na žalost nemamo mnogo vijesti o starom bračnom imovinskom pravu na Krku.

Ipak rijetke sačuvane isprave potvrđuju naša izlaganja o pravom značenju bračne zajednice dobara.

Prema jednoj ispravi iz 1371. godine,⁹⁷ sastavljenoj u Baški i naknadno prevedenoj na latinski, Stanac i njegova supruga Dragoslava »dederunt se sponte et libere de proprio eorum velle sub ecclesia sancti Spiritus de Lubetingno«. Da su imovine bračnih drugova ipak ostale u pogledu vlasništva odvojene, vidi se po ovim riječima: »et dimisit, dedit et donavit idem Stanach **suam** vineam que est in valle Besche et camardam et cassalem cum omnibus, que pertinet(!) dicte vinee circumcirca, extra, intra, que sunt dicti Stancii...«

Ipak nailazimo i na zajednička raspolaganja bračnih drugova.

Tako prema jednoj ispravi iz godine 1295.⁹⁸ »Maurus Arsurae atque Benvenuta eius uxor fecerunt donationem et irrevocabilem venditionem; ...« a malo dalje u ispravi obećaje »ipse Maurus une cum uxore eius Benvenuta...« Prema ispravi iz 1370. godine⁹⁹ u sporu s franjevcima nastupaju kao tužena strana muž i žena: »... et Joannem de Malvasino, Veglensem civem, sive Bunnam eius coniugem, ex altera defendentem...« Radi se o vlasništvu nad nekim vinogradom, za koji su tuženi tvrdili da ga drže na temelju nekog ugovora: »... dicti coniuges... respondebant... quod dictam possessionem... tenebant... vigore etiam quorundam instrumentorum...«. Očito je da su supruzi koji se pojav-

ljuju u sporu zajednički upravljali, posjedovali i koristili sporni vinograd i da su ga na temelju nekog ugovora zajednički stekli.

Ovime, a osobito navedenom ispravom iz 1371. godine, bilo bi potvrđeno da je po starom krčkom pravu imovina unesena u brak po bračnim drugovima bila doduše »zajednička«, u tom smislu što su se njeni plodovi smatrali zajedničkim i što su se na toj imovini supruzi međusobno nasljeđivali na opisani specifični način, ali je ta imovina ipak u pogledu vlasničkog prava i dalje ostajala odvojena. Nadalje, osobito na temelju isprave iz 1370. godine, bilo bi potvrđeno da je imovina, stečena u braku bila zajednička u pravom smislu riječi, što znači da su njo-me supruzi zajednički upravljali i smatrali se uopće kao suvlasnici, što se vidi u konkretnom slučaju po tome što su se oboje pojavili na sudu u svojstvu tuženika.

Nakon smrti muža žena sama upravlja bračnom imovinom. Tako prema jednoj ispravi iz 1337. godine,¹⁰⁰ majka prodaje »unum neresium«, a njena djeca daju suglasnost za tu prodaju. Ovo je u skladu sa starim pravom, po kojem djeca imaju pravo prvokupa, ako bi otac ili majka namjeravali da izvrše prodaju neke svoje nekretnine.¹⁰¹

2. Novo pravo

Neke vijesti o bračnom imovinskom pravu nakon reforme iz početka 16. stoljeća nalazimo u notarskoj knjizi vrbničkog notara Ivana Stašića.¹⁰² U toj notarskoj knjizi nailazimo na mnoge bračne ugovore, koji su za nas od posebnog interesa za što nam približavaju narodno shvaćanje o normalnim i pravilnim odnosima koji treba da vladaju u bračnoj zajednici. Naime, statutarno pravo ima svoje koncepcije o normalnim imovinskim odnosima među bračnim drugovima i te svoje koncepcije unosi u dispozitivne pravne norme, koje vrijede samo ako ih suugovarači nisu izmijenili ugovornim klauzulama. Ugovorne klauzule nisu, dakle, u protivnosti s postojećim pravom, pravo ih tolerira, ali ako se te ugovorne klauzule bitno razlikuju od dispozitivnih pravnih normi, onda to znači da narod nije usvojio, ili bar da još nije usvojio zakonodavčeve koncepcije, pa se odmah postavlja pitanje odakle narod crpi svoje nazore o nekom pravnom području — u konkretnom slučaju o bračnom imovinskom pravu.

Tako na primjer prema bračnom ugovoru što su u Vrbniku 1641. godine sklopili Andrija Kirinčić i Kata Kaligera, zaručnik »daje rečenoj Kati doti svoga dobra, kadi njoj drago, L. 200. Jošće zgora svega toga reče rečeni Andrija, de oće i da bude imela rečena Kate pod konac njega smrti del od vsega njegova dobra, kako i jedan od njega obitelji, ako bude rečena Kate dalje živa nego rečeni Andrij.«¹⁰³ Mislimo da nije teško prepoznati uzor po kojem je načinjen ovaj ugovor. Staro krčko bračno imovinsko pravo živi i dalje u narodnoj svijesti — ako ništa drugo, a ono bar tinja — pa muž obećaje ženi da će ona u slučaju

njegove smrti imati upravo onaj položaj, koji bi imala po starom krčkom pravu, tj. imat će pravo na miraz i na dio njegove ostavštine, jednak dječjem dijelu.

U spomenutoj notarskoj knjizi nalazimo na pojmove miraz i uzmirazje, na »dotu« i »kontradotu«, ali shvaćeno na osebujan način, koji posve odudara od krčkog statuta.

»Dota« je po Stašićevoj notarskoj knjizi imovina koju daje ili obećaje muž,¹⁰⁴ ili netko u njegovo ime (otac,¹⁰⁵ majka,¹⁰⁶) ali »dota« označava također i imovinu koju buduća supruga obećaje ili daje mužu.¹⁰⁷

»Kontradota« je imovina koju nevjesta,¹⁰⁸ ili netko drugi u njeno ime (brat,¹⁰⁹ majka¹¹⁰), ali i imovina koju daje mladoženja,¹¹¹ ili netko drugi za njega (otac¹¹²).

Očito, u praksi je došlo do izvjesne pometnje u nazivima. Međutim, važnije je nešto drugo. Naime, po Krčkom statutu miraz i uzmirazje su pravne institucije rimske provenijencije. I miraz i uzmirazje (»dos« i »contrados«) služe osiguranju položaja žene u braku i nakon braka, s osobitim obzirom na zaštitu interesa djece. Na specifični način, koji je već opisan, i miraz i uzmirazje pripadaju ženi. Obratno, po Stašićevoj notarskoj knjizi, miraz se daje jednom bračnom drugu, a uzmirazje drugom.

Uzmimo kao primjer bračni ugovor iz godine 1644. Ivan Maranić i Mara, kći Ivana Kargačina iz Novog, sklapaju brak: »... i reče rečeni Ivan sam svojimi usti, da daje doti rečenoj Mari njega pol mesta, ko se ziva Dicnov, a to njoj daje, da je je voljna dat, darovat kamo njoj drago od danas rečeno mesto, a Grubeša, brat rečene, da daje rečenom Ivanu jednoga junca u kuntradotu i cetera«. Dakle, nevjesta je dobila polovicu jednog imanja, a mladoženja se obogatio za jednog junca.¹¹³

I još jedan primjer. Godine 1644. sklapaju brak Anton Pilčević i Julka, kći Jurja Barbarića. Anton »reče sam svojimi usti, da daje dotu rečenoj Julki svoga dobra kadi njoj drago. L. 500 ...«, dok Julkin otac daje mladoženji 50 lira.

Ovo je, dakle, režim sasvim različit od onog što ga normira krčki statut. Odakle je narod uzeo ovakav sistem međusobnog bračnog davanja? Čini se da je na ovo pitanje lako odgovoriti. Naime, hrvatsko-mađarsko pravo naziva mirazom onaj iznos koji će se ženi isplatiti nakon muževljeve smrti, a uzmirazje onaj iznos koji će se isplatiti u korist muža nakon njene smrti.¹¹⁴ Dakako, ne radi se o mehaničkom prenošenju hrvatsko-mađarskog instituta na Krk, već o stvaralačkom originalnom rješavanju tekućih životnih potreba krčkog stanovništva. To se vidi osobito po tome što kod vjenčanja s Marom Kargačin, mladoženja u nesumnjivoj želji da privuče za njega očito vrlo poželjnu Maru, daje joj odmah u vlasništvo polovicu jednog imanja i zadovoljava se mršavim uzdarjem od jednog jedinog junca.

Bilo je dakako i drukčijih slučajeva, u kojima stvaralačka originalnost graniči s tragikomikom. Prilikom sklapanja braka između mladog

i poletnog Barića Fugošića i očito ne više tako mlade i ne više tako poželjne Urse Cvetčić, Ursa preuzima inicijativu i »daje rečenom Bariću doti svoga dobra, kadi njemu drago, L. 500, a rečeni Barić reče, da daje rečenoj Ursi kuntradotu svoga dobra L. 50. Ka rečena učinista ov pat, da je dota i kontradota rečenoga Barića i ako bi umarla rečena Ursa prije Barića i da bi ta imela dice, ka bi bila od njiju skupa, da ne ima rečena dota pojt drugoj dici Barićeve nego onim ki budu od Ursi z Barićem, a ne buduć dice od njiju dviju, da je dota i kuntradota rečenoga Barića franka, i cetera.«¹⁵ Dakle, Barić daje uzdarje Ursi, ali i miraz i uzdarje ostaju u rukama Barića, o Barićevoj smrti se uopće ne govori, a u slučaju smrti Urse bez djece miraz i uzmirazje ostaju i nadalje vlasništvo Barića. Doduše, Ursa se ipak bar toliko svladala da je za slučaj svoje smrti uz postojanje zajedničke djece pridržala miraz koji je dala Bariću za tu djecu, a ne za onu koju bi Barić imao u eventualnom drugom braku.

BILJEŠKE:

¹ Ovaj statut izdali su Ivan Crnčić i Franjo Rački kao *Statut vrbanski i donekle i svega krčkog otoka*, u Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium (MHJSM). sv. IV, Zagreb, 1890. Navode ga kako Vrbnički statut još i npr. Nikola Žic, *Krk Pomorska enciklopedija*, IV, Zagreb, 1957, str. 537 pa Danilo Klen, *Katalog izložbe Statuti, urbani, notari*, Historijski arhiv, Rijeka, 1968. Ipak nema sumnje da se radi o statutu koji vrijedi za čitav otok, jer se u uvodu kaže da su krčki knezovi poslali svoje službenike »v otok da oni s'zvavše dobrih muži za vsega otoka« i da su ti službenici zajedno s otočkim podknežinama i dobrim ljudima iz Krka i cijelog otoka učinili »ča bi pravo i dobro za vas otok«. G. Cubich, *Notizie naturali e storiche sull'isola di Veglia*, III, Trst 1875, str. 99, tvrdi da se radi o izvatku, sastavljenom u obliku podsjetnika za nekog suca. Isto misli i G. Vassilich u uvodu svom izdanju latinskog teksta Krčkog statuta (*Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria*, vol. I, fasc. 1. i 2, Poreč 1885, str. 52). Ova tvrdnja nije tačna, što se vidi već i iz tačnog navođenja podataka o tome kada, gdje, po čijem nalogu i tko je sastavio ovaj statut, a svi ti podaci sigurno nisu bili potrebni za svakodnevnu upotrebu. Usp. i Nade Klaić, *Krk*, Enciklopedija Jugoslavije Zagreb, 1962. 5, str. 421. Ovaj statut izdao je i Ivan Kukuljević u »Arhivu za povjestnicu jugoslavensku«, II, str. 281—296. Netačno navodi Ferdo Čulinović, *Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja*, Zagreb, 1961, str. 77, da je ovaj statut objavljen po Kukuljeviću »na hrvatskom i latinskom jeziku«, a u *Istoriji države i prava jugoslavenskih naroda*, Beograd, 1962, str. 141, čak da je napisan »latinskim jezikom«.

² U 16. st. ga stavlja npr. N. Klaić, *Krk*, n. dj. D. Klen, *Katalog n. dj.*, str. 16, Vassilich, n. dj. str. 52. i sl. Žic, *Krk*, n. dj., pogrešno kaže da Vassilich datira ovaj statut u godinu 1300.: Vassilich samo navodi da je Krk morao imati neki statut bar već oko 1300. godine). E. Besta u uvodu krčkom statutu na latinskom jeziku (Lusardi-Besta, *Statuta Veglae*, Milano, 1945) dokazuje da je ovaj statut morao postojati već u 13. st., i to prema Lusardiju negdje nakon 1261. godine.

³ V. Cubich, n. dj. str. 109 i sl.

⁴ Na primjer, u njemu se ne navode ni godina ni mjesto izdanja, ni organ koji ga je izdao. Nadalje, u njemu se vrlo često tekst prekida s »etc.«, što u zakonskim tekstovima nije uobičajeno, bar ne u tolikoj mjeri. Iz tih i još nekih drugih razloga moglo bi se pomišljati na to da se radi o nacrtu statuta. Svakako bi bilo korisno usporediti prijepis koji se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu s venecijanskim rukopisom. V. i Fontana, *Bibliografia degli statuti dell'Italia superiore*, III, Torino, 1907, str. 279.

⁵ Krčki statut, lib. 1 cap. 62. U daljnjem tekstu citirano uvijek samo navođenjem broja knjige i glave, a po potrebi i alineje. Isto tako i kod statuta ostalih komuna navodi se samo skraćeni naziv gradske komune te broj knjige i glave. »... ad patrem pertineat filias suas... dotare sive in bonis mobilibus sive immobilibus... nihil amplius petere... possint de bonis... paternis...« Usp. i 2, 64, 2.

⁶ Tako je bilo npr. u Rijeci prije statuta iz 1530, prema odredbi tog statuta 2, 41 (»... statuimus ad tollendam malam consuetudinem... quod dos aliqua mulieribus n(on) constituebatur, nisi sub spe futurae successionis...«); nadalje, po Bračkom i Hvarskom statutu, gdje je djevojka doduše mogla biti udata »cum dote«, pa nije imala daljih prava na očevinu, ali je mogla biti udata »cum parte«, u kojem slučaju joj je pripadao dio očevih i majčinih dobara, izuzevši kuća (Brački statut, 1, 28 i 1, 29 = Hvarski statut 2, 32 i 2, 33, Statuta et reformationes insulae Brachiae, MHJSM XI, Zagreb, 1926.) Ovako i U. Inchiostrì, *Il comune e gli statuti di Arbe fino al secolo XIV*, *Archivio storico per la Dalmazia* g. VI, vol. XI, 1931, str. 147. O drukčijem tumačenju ovog vidi A. Cvitanić *Srednjovjekovni statut bračke komune iz godine 1305*. Supetar 1968, str. 107.

⁷ Na primjer, prema Venecijanskom statutu kći je načelno imala pravo samo na pokretnine, ako su one osiguravale pristojni miraz (Stat. ven. 4, 24).

⁸ Pravo kćerke udate s mirazom na dio očeve ostavine, uz istodobnu njezinu dužnost konferiranja miraza u ostavinsku masu, propisuju statuti Dvigrada (čl. 78), Buzeta (čl. 91), Pirana (i to onaj iz 1358. g., 7, 2), Grožnjana (3, 111), itd.

⁹ 2, 60 »... vir... sit dominus bonorum omnium, tam habitorum per ipsum, quam postmodum cum dicta uxore sua acquisite...«

¹⁰ 2, 61, 7: »... nisi specialia pacta superinda in eos facta fuerint tempore nuptiarum...«

¹¹ 2, 61, 8: »... si ... aliqua bona stabilia nomine... hereditario... supervenerit, ... sit liber... ipsa bona immobilia dimittere cui voluerit.«

¹² 2, 65

¹³ arg. 2, 67, povezano s 2, 65.

¹⁴ 2, 67, gdje vidi još neke slučajeve kad žena može tražiti da joj muž izruči miraz i uzmirazje.

¹⁵ 2, 65: »... praeponi debeat coeteris creditoribus mariti...«

¹⁶ Za rimsko pravo vidi Justinijanov kodeks: C. 5, 12, 30 pr. 1 i 8, 17, 12, 4; po tim konstitucijama ima žena za miraz privilegiranu generalnu hipoteku nad dobrima muža, s prednošću pred svim ostalim založnim pravima. Za venecijansko pravo vidi Stat. ven. 1, 56. Quod bona viri obligata sint uxori a tempore quo est transducta, što je u svjesnoj suprotnosti s rimskim pravom. V. i glose ad 1, 56, koje izričito kažu: »secus iure romano...« R. Cessi, *Gli statuti veneziani di Jacopo Tiepolo del 1242 e le loro glosse*, Venezia, 1936, str. 65. Inače v. i A. Pertile, *Storia del diritto italiano*, III, Torino, 1894, str. 347 i E. Basta, *La famiglia nella storia del diritto italiano*, Milano, 1962.

¹⁷ 2, 71, Quod vidua mulier possit vivere in et super bonis mariti defuncti.

¹⁸ Na istom mjestu. Radi se dakle manje o kvalificiranom uživanju u smislu Justinijanova prava, a više o funkcionalno ograničenom vlasništvu kasno-

rimskoga vulgarnog prava. U pojedinosti ne možemo ulaziti. Usp. M. Kaser, *Das römische Privatrecht II*, München 1959, str. 136. i sl. i str. 179; isti, *Römisches Privatrecht*, München, 1968, str. 89. i 232.

¹⁹ Na istom mjestu.

²⁰ Teodozijeve kodeks (u dalnjem tekstu: CT) CT 3, 8, 2 (382) = C. 5, 9, 3; Nov. Teod. 14, 1 (439) = C. 5, 95, 9, CT 3, 13, 3, pr. (422) = C. 5, 18, 11.

²¹ CT 3, 13, 3, 1 (422) = C. 5, 19, 1. U pojedinosti se ne možemo upuštati.

²² Nov. 98, 1; Nov. 127, 3.

²³ Leo, Nov. 20. Usp. Zachariä v. Lingenthal, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, Berlin, 1892, str. 86—98.

²⁴ Stat. ven. 1,60.

²⁵ Stat. ven. 6,17.

²⁶ Stat. ven. 4,33.

²⁷ Stat. ven. 1,54.

²⁸ Stat. ven. 1,55.

²⁹ 2, 62, 1 : »... sive pater sive mater... filiam suam... debeat... dotare...«

³⁰ 2, 60 De iuvene nupto, qui alias uxorem non habuerit.

³¹ 2, 61, 1.

³² 2, 61, 2.

³³ 2, 61, 4.

³⁴ Za nasljeđenu imovinu to je i izričito propisano: 2, 61, 8.

³⁵ 2, 72, 1.

³⁶ 2, 63, 1.

³⁷ 2, 77.

³⁸ 2, 69, 1 : »... assignare tali filio debeant primo de mobilibus ad minus pro valore unius romanati et ferramenta apta ad lucrum vel laborem vinearum, si fuerit vineator. Et si fuerit alterius artis, teneatur ei dare ferramenta sive instrumenta artis suae, id est quodlibet caput ferramenti ad talia ordinati et oportuni...« 2, 69, 2 »... si filia est emancipanda... dentur foeminis roca et fusi etc. pertinentia ad laborem lanae vel lini, et de mobilibus ad valorem unius romanati...«

³⁹ 2, 69, 1.

⁴⁰ 2, 60, 13: »Pater et mater cum habuerint filios legitimos et haeredes, teneantur ipsis partem assignare haereditariam... et contra hoc non possint... testari...«

⁴¹ 2, 68, 10: »... pater et mater... non possit alicui malitiose vendere, donare aut alienare sine scitu... filiorum... dum filius vel filia non habuerit suam haereditariam partem.«

⁴² 2, 68, 10: »... Et si pater aut mater aliquid de suis bonis stabilibus vendere voluerit, teneatur cum brachio curiae hoc facere, data prius notitia filio vel filia, quod ipsi vendere volunt talia bona, si ipsi emere volunt et eis terminum assignare usque ad dies quindecim...«

⁴³ 2, 64, 1.

⁴⁴ 2, 64, 1 »... eo quod ipsorum bona censeantur fore comunia inter ipsos virum et uxorem.«

⁴⁵ 2, 72, 1: »... si supervixerint liberi... tunc mulier de medietate tantum valeat testari. Et hoc si tales dotes vel contradotes non erunt in divisione positae...«

⁴⁶ Na istom mjestu: »... si vero totaliter erunt... divisa, tunc sit... licitum tali mulieri... eius partem... dimittere cui sibi placuerit...«.

⁴⁷ 2, 71, 2.

⁴⁸ Stat. ven. 4, 24.

⁴⁹ Stat. ven. 4, 25.

⁵⁰ arg. Stat. ven. 1, 39.

⁵¹ arg. Stat. ven. 1, 39.

⁵² Stat. ven. 1, 34; usp. 1, 56.

⁵³ Stat. ven. 4, 32

⁵⁴ Stat. ven. 4, 60.

⁵⁵ Stat. ven. 4, 33.

⁵⁶ Stat. ven. 1,60. Kasnije je sa Stat. ven. 6, 17 rok boravka u kući umrlog muža smanjen na dva mjeseca.

⁵⁷ Stat. ven. 1, 55.

⁵⁸ Navodimo neke specifičnosti:

a) U Zadru:

Prema Stat. jadert. 3, 141, De alimentis, rođaci muža umrlog bez oporuke i bez descendenata mogli su udovici uskratiti pravo da nastavi živjeti u kući umrlog muža, ali su joj uz miraz i uzmirazje morali izručiti deset posto od procijenjene vrijednosti ukupnih dobara umrlog, ali ne više od 200 libara. Usp. Ivo Beuc, *Statut zadarske komune iz 1305. godine*, Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci, II, 1954, str. 594.

b) U Splitu:

Za razliku od žena gradskog plemstva, žene pučana su prema reformaciji 101, De mulieribus, acquirentibus dimidiam bonorum mariti, ako nisu imale služinčadi, imale pravo na polovicu imovine stečene za vrijeme braka. V. A. Cvitanic, *Pravno uređenje splitske komune po statutu iz 1312. godine*, Split, 1964, str. 162.

Po Stat. spal. 3, 72, De dotibus et bonis mulierum non alienandis, žena ne može samostalno raspolagati svojim dobrima, čak ni ekstradotalnim, osim u iznimnim slučajevima, kad je to moguće, ali uz odobrenje potestata i kurije. Usp. A. Cvitanic, n. dj., str. 112.

c) U Dubrovniku:

Ovdje postoje posebne detaljne odredbe o zetu koji se priženi u kuću svog tasta: Stat. rag. 4, 70, De genero ad filiandum. Ovlaštenja muža su u ovakvom slučaju prilično ograničena, jer konačno on ulazi u tuđu kuću. Zato će on moći oporučiti samo o onom što je on donio u kuću, ako je u međuvremenu žena umrla. U pojedinosti ne možemo ulaziti. Institut, osobito po svom imenu, živo podsjeća na affiliatio onog dijela Italije, koji je bio stoljećima pod Bizantom, a koji se nalazi nasuprot Dubrovniku. V. Arangio-Ruiz, *Istituzioni di diritto romano*, Napulj, 1957, str. 462. Uostalom, to je zapravo naš domazet, usp. Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravnopovjesni rječnik*, II, Zagreb, 1909, s. v. domazet, str. 260. O dubrovačkom obiteljskom pravu vidi i Baltazar Bogišić, *Glavnije crte obiteljskog pisanog prava u starom Dubrovniku*, Rad JAZU, 5, 1868, str. 123—149.

⁵⁹ Kod nas Zlatko Herkov, *Osnovi statutarnog prava u Istri*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, XII, 3—4, Zagreb, 1962, str. 190—191. Vidi nadalje u tom smislu A. Pertile, *Storia del diritto italiano*, III, Torino, 1894, str. 353—354; G. Salvioli, *Storia del diritto italiano*, Torino, 1921, str. 450; P. S. Leicht, *Storia del diritto italiano*, Il diritto privato, I, Milano, 1960, str. 202; V. Inchiostri, *Sul matrimonio e comunione di beni in Istria*, 1908, itd.

⁶⁰ Riječki statut, 2, 45. De bonis acquisitis per maritos et uxores constante matrimonio et repetitione dotis et quod matres non fraudent filios primi matrimonii; Statut Trsta 1550, godine 2, 16. De viro et uxore.

⁶¹ Trsatski statut, 59.

⁶² Creski statut, 146, Della parte che l'Marido die in li beni della Muier, che li morisse auanti, et e contra.

⁶³ Rapski statut, 2, 14. De mulieribus portantibus et non portantibus patrimonium ad maritum.

⁶⁴ Brački statut 1,23 = Hvarski statut 2, 32: ».. Et si (ille) homo haberet uxorem, quod una pars de dictis bonis suis, tantum, quantum spectaret ad unum dictorum suorum haeredum, deveniat in uxorem suam supra dotem, quousque possideret lectum viduale.«

⁶⁵ Brački statut 1,25 = Hvarski statut 2, 34.

⁶⁶ Brački statut 1, 26 = Hvarski statut 2, 35.

⁶⁷ Paški statut, 5, 49.

⁶⁸ Novigradski zbornik 2a: »Similmente se la madre si dividesse con li figlioli et con le figliole, non li può devedar se non darli a cadauno la parte come a se, eccetuando la dote sua ovvero i vestimenti«.

⁶⁹ Trip. 1, 67; usp. M. L. anović, *Privatno pravo Tripartita*, Zagreb, 1929, str. 107.

⁷⁰ Trip. 3, 29 Quomodo res mobiles et immobilies rusticorum inter filios et filias dividantur 1 (Perg. prijevod) Da ako kotere kcheri z ghybaiuchie márhe prau dyel dade ghda zamusá poide, adda zone marhe koteraie od deda osstaala pravi dyel nioi imaiu dati. Da nie otecz zssvoie marhe, polegh reda pochtenia ssuoiega more niu zamusa dati, i ponom onogha zuekuecchine nikakoua diela nemore vzeti, da po ochinoj ssmerti na ssina, i on sstogha ssvieta preminuussi na ochina ssyna, i na nieghovu keru, koterissu zonogha ysstogha korena zassli, ona vekuecchina ghledy. Usp. i Trip. 1, 99, 4.

⁷¹ Trip. 1, 93 Quid sit dotalium definitive? et quid parafternum? 1 (Perg. muus, ili otacz, ili mati, bratia, ili sto gode teda prikaase, gda zamus ide, ili ghdassuioi zaaruki, ili ghda perssten premyenia moremo sslovensski parafternum Daar imenuuati.

⁷² Trip. », 29, 2 (Perg. prijevod) »... nieghoua sena vmarme i vimyeni, koteressu v onō vremene gdasste vuhystue sskupa syuela naukup zaysskala, vsseghdar polegh prauogha deleniaa ima dyel iednakim zakonom tako akobi nie ghossподаar byl prez testamentoma vmel, vssebi imyenie koterossu sskupa nassli i zaysskali naaniu ostalo.«

⁷³ Trip., 1, 17, 4; 1, 19; 1, 81.

⁷⁴ Trip. 1, 98, 1; 1, 30, 7. Ovo je bilo, čini se, tako ukorijenjeno narodno shvaćanje, da proti njega nije uspio ni Žigmund svojim dekretom iz g. 1435. (6, 17—20), po kojem se je ženu moglo uz izvjesne okolnosti izbaciti iz kuće umrlog muža V. Corpus iuris hungarici, Sigism. Decr. VI; Trip. 1, 29, 30, narocito 1, 30, 7 u vezi s 1, 98. 99.

⁷⁵ Kod plemića je žena mogla birati između ugovornog miraza i miraza koji je bio propisan zakonom u različitoj visini, već prema ugledu i rangi umrlog muža.

⁷⁶ Liutpr. 7 (v. F. Beyerle Die Gesetze der Langobarden, Weimar 1947.)

⁷⁷ Leicht, n. dj., str. 194.

⁷⁸ Principi langobardskog prava bili su živi još početkom 13. stoljeća u Lombardiji. Tako na primjer Liber consuetudinum Mediolani iz godine 1216. propisuje u 11, 2 da žena po smrti muža ima pravo na četvrtinu dobara koje je muž ostavio, a u 11, 15 da se prvo mora dati djeci njihov dio, a tek od ostatka pripada udovici quarta. V. Besta-Barni, *Liber consuetudinum, Mediolani*, Milano, 1949, str. 88 i sl.

⁷⁹ Približno ovako već F. Schupfer, *La comunione dei beni fra coniugi e l'ecloga isaurica*, Rivista italiana per le scienze giuridiche, 36, 1904. Obratno po starijoj teoriji usp. npr. Zacharià v. Ligenthal, n. dj., str. 91.

⁸⁰ V. na pr. P. Bonfante, *Storia del diritto romano*, II, Milano, 1959, str. 69.

⁸¹ Glavna inovacija Epanegoge je u tome što po smrti muža udovici s djecom pripada cijeli miraz, a hipobolon dijeli s djecom, tako da njoj ostaje polovica, a polovica djeci. Usp. Zacharià v. Ligenthal, n. dj., str. 93.

⁸² Konst. Porf., *Spis o narodima*, 29, 3: Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije, II, Beograd 1959, str. 14.

⁸³ n. dj. 30: Viz. izvori, str. 36.

⁸⁴ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (u daljnjem tekstu: CD) I, Zagreb, 1967, br. 31 str. 34 = Rački, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb, 1877, br. 17, str. 31 (knj. VII *Monumenta spectantia historiam Slavonum meridionalium*).

⁸⁵ Nada Klaić, *Diplomatička analiza isprava iz doba hrvatskih narodnih vladara*, I, Historijski zbornik, XVIII, 1965, str. 173.

⁸⁶ N. Klaić, II, n. dj., XIX–XX, 1966–1967, str. 262.

⁸⁷ Ovo je posebno istakao i dokazao Jadran Ferluga *Vizantijska uprava u Dalmaciji*, Beograd, 1957, str. 80. V. i Nada Klaić, *Problem vrhovne vlasti nad Dalmacijom do početka XV st.* Zbornik »Zadar« Zagreb, 1964, str. 151 i *Pregled izvora i historiografije za hrvatsku povijest do XII st.* str. 58.

⁸⁸ CD I, br. 37–40, str. 54–57. = Rački, n. dj. 24–27, str. 32–35.

⁸⁹ CD I, br. 51, str. 69 = Rački, n. dj. br. 34 str. 43.

⁹⁰ CD I, br. 52, str. 70. = Rački, n. dj. br. 35 str. 44.

⁹¹ Ferluga, n. dj. str. 99.

⁹² usp. Ferluga, n. dj. str. 105, bilješka 100.

⁹³ Upućujemo osobito na novije prikaze stanja u Dalmaciji potkraj 11. stoljeća, kod J. Ferluga, n. dj., str. 120–127, i uz već navedena djela N. Klaić još i na njenu studiju *Da li je postojala Dalmatinska marka Bečke ilustrirane kronike*, Zgodovinski časopis, XIX–XX, Ljubljana, 1965–1966, str. 125–178.

⁹⁴ CD II, br. 16. str. 19.

⁹⁵ CD II, br 27, str. 29–30.

⁹⁶ O povijesti otoka Krka upućujemo na studije i članke navedene u bilješci 1, a osim toga još i na Vjekoslav Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb, 1901; G. Vassili, *La storia della città di Veglia nei suoi momenti principali*, Archivio storico per la Dalmazia, 1934, XVI–XVII; Nada Klaić, *Knezovi Frankapani kao krčka vlastela*, Krčki zbornik I, Krk, 1970, str. 125–180. Korisne su još uvijek i napomene Šime Ljubića u *Commissiones et relationes venetae I*, MSHSM, VI, Zagreb, 1876, osobito str. 34–35.

⁹⁷ CD XIV, br. 231, str. 314.

⁹⁸ CD VII, br. 181, str. 202.

⁹⁹ CD XIV, br. 192, str. 269.

¹⁰⁰ CD X, br. 237, str. 312.

¹⁰¹ Stat. Vegl. 2, 68, 10. V. u ovoj studiji pod III, 2.

¹⁰² *Glagolska notarska knjiga vrbničkog notara Ivana Stašića*, priredio R. Stroh al, Zagreb, 1911.

¹⁰³ n. dj., 106, str. 61.

¹⁰⁴ n. dj., br. 106 str. 61 (godina 1641); br. 284 str. 147 (godina 1644); br. 87 str. 50 (godina 1640); br. 276 str. 142 (godina 1644).

¹⁰⁵ n. dj., br. 22 str. 17 (godina 1638).

- ¹⁰⁶ n. dj., 52, str. 32 (godina 1639).
¹⁰⁷ n. dj., br. 154, str. 86 (godina 1642); br. 172 str. 92 (godina 1642).
¹⁰⁸ n. dj., br. 106, str. 61 (godina 1641); br. 87 str. 50 (godina 1540).
¹⁰⁹ n. dj., br. 284, str. 147 (godina 1644).
¹¹⁰ n. dj., br. 87, str. 50 (godina 1640).
¹¹¹ n. dj., 172, str. 92 (godina 1642).
¹¹² n. dj., br. 276, str. 242. (godina 1644).
¹¹³ n. dj., br. 284, str. 147.
¹¹⁴ Lanović, n. dj. str. 113—115.
¹¹⁵ n. dj., br. 154, str. 86.

Riasunto

IL DIRITTO PATRIMONIALE FRA CONIUGI SECONDO LO STATUTO DI VEGLIA IN LINGUA LATINA

Analizzando le norme dello statuto di Veglia in latino, l'autore constata l'inestimabile valore che per la storia del dritto del nostro popolo comporta questo statuto scritto all'inizio del 16mo secolo, che pur regolando in una nuova maniera diverse situazioni giuridiche ha trattenuto nel testo anche delle vecchie regole.

Dice il vecchio diritto di Veglia, che per la durata del matrimonio vigeva la comunione dei beni fra i coniugi, specialmente nel caso che entrambi contrattavano il matrimonio per la prima volta. La comunione dei beni fra i coniugi consisteva:

- a) nell'amministrazione comune dei beni dei coniugi, che però rimangono proprietà separate anche se amministrati da ambedue i coniugi in comune (Statuto di Veglia, libro 2, cap. 77),
- b) nel diritto ad una parte dell'eredità del coniuge deceduto, parte che è uguale a quella ereditata da ogni figlio (Statuto di Veglia, libro 2, cap. 60).

Del patrimonio comune fanno parte pure i beni che i figli indivisi guadagnano col lavoro.

La comunione dei beni fra genitori e figli dura fino all'emancipazione di questi. In occasione dell'emancipazione bisogna consegnare al figlio dei beni mobili che corrispondano almeno al valore di un romanato, e gli arnesi adatti a quella specie di lavoro per il quale il figlio è idoneo (Statuto di Veglia, libro 2, cap. 69).

Secondo le nuove regole dello statuto di Veglia, durante il matrimonio i beni dei coniugi sono divisi, mentre tutto quello che il marito guadagna da solo oppure con la moglie, spetta al marito. Il marito amministra il patrimonio della moglie, ed a questa era per la sua dote e contradote accordata un'ipoteca legale sui beni del marito.

Il nuovo diritto patrimoniale fra coniugi venne introdotto a Veglia sotto la potente influenza del diritto veneziano. L'autore lo dimostra con l'analisi del diritto che vigeva a Venezia. I risultati di questa dicono che non si tratta di una trasferta testuale del diritto veneziano, bensì di un adattamento creativo ed originale di nuove norme all'antica tradizione di Veglia.

La remota origine del vecchio diritto di Veglia si trova nel diritto bizantino dell'Ecloga — lo dimostra la minuziosa analisi svolta dall'autore sul diritto patrimoniale fra coniugi romano, bizantino, langobardo e croato-ungherese. Egli tenta di trovare i motivi che hanno determinato il conservarsi del diritto bizantino del VIII secolo a Veglia fino al XVI secolo, e li trova nel fatto che il Bizanto esercitava il potere supremo sulle isole del litorale mediterraneo settentrionale fino all'inizio del XII secolo, assicurando così una continuità del diritto di queste isole ed evitando una maggiore influenza del diritto dei territori vicini (Venezia e Croazia), ma con una tendenza autonomistica assai accentuata di tali isole, come pure delle città dalmate in generale, causata dal relativamente debole potere bizantino. Colomano, ed in seguito pure Venezia, riconoscono tassativamente a questi territori il diritto di trattenere il sistema giuridico anche quando ormai il Bizanto ha perduto ogni influenza politica e culturale (Smičiklas, *Codex diplomaticus*, II, pag. 29).

Infine l'autore esamina l'applicazione in pratica del diritto patrimoniale fra coniugi, in base ai documenti conservati, e trova che nel diritto patrimoniale contrattuale fra coniugi il popolo ha dimostrato la sua forza creativa.

KRČKI ZBORNIK

2

KRK
1971

KRČKI ZBORNIK

POVIJESNOG DRUŠTVA OTOKA KRKA
PODRUŽNICE POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

SVEZAK 2

Urednički odbor:

dr BRANKO FUČIĆ
PETAR STRČIĆ (glavni urednik)
RIKARD ŽIC
RUDOLF ŽIC

Ovaj je svezak uredio:

PETAR STRČIĆ

Slika na koricama: MILA KUMBATOVIĆ (Motiv grba Omišlja)